

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ ТА ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Інститут гуманітарних та соціальних наук
Кафедра соціології та соціальної роботи

Софія ОЛЕАРЧИК

**СПЕЦИФІКА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ
ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ**

**SPECIFICS OF PENSION PROVISION FOR CERTAIN
CATEGORIES OF CITIZENS IN UKRAINE**

Бакалаврська кваліфікаційна робота за спеціальністю

232 - Соціальне забезпечення

Науковий керівник:
кан. пед. наук, доцент
Жанна ШЕВЧЕНКО

Львів 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Теоретичні аспекти вивчення питання пенсійного забезпечення в Україні	8
1.2. Аналіз окремих категорій громадян та їх право на пенсійне забезпечення	16
1.3. Особливості нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян.....	25
Висновки до розділу I.....	32
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	34
2.1. Проблеми та недоліки системи пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні.....	34
2.2. Механізм призначення та виплати пенсій особам пенсійного віку в Україні	39
2.3. Перспективи вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні	45
Висновки до розділу II.....	51
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ТА ДЕМОГРАФІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИПЛАТИ ПЕНСІЇ ПО ВІКУ ЗА ПЕРІОД 2021 ПО 2024 РІК.....	53
3.1. Програма емпіричного дослідження.....	53
3.2. Обробка отриманих результатів.....	57
3.3. Інтерпретація фінансових аспектів діяльності Пенсійного фонду України	69
Висновки до розділу III.....	75
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження специфіки пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні набуває особливої актуальності в сучасних умовах складних соціально-економічних трансформацій та військового стану. Пенсійна система країни перебуває під впливом демографічної кризи, фінансових викликів та необхідності адаптації до європейських стандартів соціального захисту. Особливо гостро постає питання забезпечення соціальної справедливості для вразливих верств населення та осіб з особливими заслугами перед державою, чії пенсійні виплати потребують додаткових механізмів нарахування та індексації.

Специфіка пенсійного забезпечення окремих категорій громадян - військовослужбовців, працівників силових структур, чорнобильців, шахтарів, науковців, державних службовців та інших - відображає не лише економічні можливості держави, але й соціальну політику, цінності та пріоритети суспільства. В умовах воєнного стану з'явилася нова категорія осіб - ветерани бойових дій та члени сімей загиблих захисників та захисниць, пенсійне забезпечення яких вимагає окремої уваги та вдосконалення законодавчої бази.

Реформування пенсійної системи України триває вже тривалий час, однак досі залишаються неврегульованими численні питання щодо справедливості нарахування пенсій, подолання дисбалансу між різними категоріями пенсіонерів та забезпечення гідного рівня соціального захисту. Особливе занепокоєння викликає низький рівень пенсійних виплат для більшості громадян на тлі привілейованого становища окремих категорій, що створює соціальну напругу та підриває довіру до пенсійної системи загалом.

Дослідження даної проблематики має не лише теоретичне, але й вагомим практичне значення для удосконалення нормативно-правової бази, розробки ефективних механізмів соціального захисту та забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи. Комплексний аналіз особливостей пенсійного забезпечення окремих категорій громадян дозволить виявити прогалини у

законодавстві, недоліки адміністрування та шляхи їх усунення з урахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів.

В умовах євроінтеграційних процесів особливої уваги заслуговує гармонізація українського законодавства з нормами ЄС у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення, що вимагає детального вивчення та адаптації найкращих практик з урахуванням національної специфіки. Важливим аспектом є також забезпечення інклюзивності пенсійної системи та створення додаткових гарантій для найбільш вразливих категорій громадян.

Актуальність дослідження підсилюється необхідністю пошуку балансу між соціальною справедливістю та фінансовою стійкістю пенсійної системи в умовах обмежених ресурсів держави та значних викликів, пов'язаних з відбудовою країни після завершення війни. Результати такого дослідження можуть стати основою для розробки стратегічних документів та планів дій щодо модернізації пенсійної системи України з урахуванням потреб усіх категорій громадян.

Проблематику пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні досліджували такі вітчизняні науковці як Е. Лібанова та О. Піщуліна, які зосереджувались на питаннях демографічних викликів та фінансової стійкості системи; М. Кравченко та Н. Болотіна вивчали правові аспекти пенсійного забезпечення вразливих категорій населення; Л. Ткаченко та І. Чугунов аналізували особливості пенсійного забезпечення державних службовців; О. Коваль та В. Новіков досліджували пенсійне забезпечення військовослужбовців; П. Шевчук та О. Зайчук розглядали проблеми пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю; Б. Надточій та В. Роїк працювали над питаннями реформування спеціальних пенсійних систем; Л. Момотюк та С. Бурлака вивчали міжнародний досвід пенсійного забезпечення окремих категорій громадян та можливості його адаптації в Україні.

Дослідження специфіки пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні залишається надзвичайно актуальним з огляду на необхідність забезпечення соціальної справедливості в умовах демографічної

кризи, воєнного стану та євроінтеграційних процесів, при цьому вітчизняні науковці зробили значний внесок у вивчення різних аспектів цієї проблематики – від правових механізмів до фінансової стійкості спеціальних пенсійних програм.

Виходячи з вищезазначеного виникає **дослідницьке запитання**: Якими є особливості пенсійного забезпечення людей пенсійного віку.

Дослідницьке запитання дозволяє сформулювати **тему дослідження** бакалаврської кваліфікаційної роботи: «Специфіка пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні».

З дослідницького запитання можна сформулювати **мету дослідження** бакалаврської кваліфікаційної роботи.

Мета: дослідити на теоретичному та емпіричному рівнях особливості пенсійного забезпечення осіб похилого віку в Україні.

Об'єкт дослідження: є система пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі.

Предмет дослідження: особливості пенсійного забезпечення людей похилого віку в Україні.

Для досягнення поставленої мети потрібно визначити такі **завдання дослідження**:

1. Дослідити теоретичні аспекти вивчення питання пенсійного забезпечення в Україні.
2. Проаналізувати окремі категорії громадян та їх право на пенсійне забезпечення.
3. Дослідити особливості нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян.
4. Визначити проблеми та недоліки системи пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні.
5. Дослідити особливості механізму призначення та виплати пенсій особам пенсійного віку в Україні.

6. Здійснити емпіричний аналіз статистичних даних щодо призначення та виплати спеціальних пенсій за матеріалами Пенсійного фонду України у Львівській області за 2022-2024 роки.
7. Розробити рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні.

Гіпотеза дослідження. Система пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні потребує вдосконалення через наявні правові колізії та економічні обмеження, які призводять до соціальної несправедливості та фінансової нестабільності пенсійного фонду.

Методологія дослідження: комплексний підхід до вивчення пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні. Дослідження спирається на принципи об'єктивності, системності та всебічності, що дозволяє розглянути предмет дослідження у взаємозв'язку з іншими елементами системи соціального захисту населення та в контексті сучасних соціально-економічних процесів в Україні.

При написанні бакалаврської кваліфікаційної роботи використовуються загальнонаукові методи дослідження: метод аналізу – для визначення об'єкта та предмета дослідження та для аналізу законодавчих та нормативних актів, що регулюють пенсійну систему, а також для аналізу статистичних даних про стан пенсійної системи та її розвиток.

Метод економічного аналізу - для оцінки економічної ефективності пенсійної системи та різних варіантів її реформування, а також для розрахунку вартості та фінансової стійкості пенсійної системи.

Порівняльно-правовий метод - для порівняння пенсійної системи України (зі світовими стандартами та найкращими практиками інших країн, а також для порівняння різних варіантів пенсійної реформи.)

Інституційний підхід покликаний розглянути роль і ефективність соціальної структури у виконанні повноцінного забезпечення осіб, які досягли пенсійного віку, сприятливих умов соціального старіння.

Структурно-функціональний підхід дозволяє виявити елементи структури, залежність між ними, а також схарактеризувати її функціональне призначення та специфіку в цілому.

Метод прогнозування - для розробки прогнозів щодо розвитку пенсійної системи та її реформування, визначення можливих ризиків та варіантів їх запобігання.

Комбінація цих методів дослідження дозволить забезпечити повне та об'єктивне дослідження теми та отримання дослідницьких результатів, що дозволять зробити висновки та рекомендації щодо подальшого розвитку пенсійної системи в Україні.

Теоретичне значення отриманих результатів бакалаврської кваліфікаційної роботи є одним з найбільш актуальних для сучасної економічної теорії та практики у вивчення пенсійної системи в Україні

Практичне значення бакалаврської наукової роботи полягає у тому, що матеріал дослідження може використовуватися під час навчально-виховного процесу у ВНЗ, а також у наукових роботах студентів під час проходження фахових практик.

Структура роботи: складається із вступу; 3-х розділів; висновків до кожного розділу та загального висновку; списку наукової літератури та джерел, що налічує 45 джерел. Загальна кількість сторінок 80

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні аспекти вивчення питання пенсійного забезпечення в Україні

Пенсійне забезпечення є важливою складовою соціального захисту населення та виступає індикатором соціальної орієнтованості держави. Побудова ефективної пенсійної системи стає пріоритетним завданням для України, особливо в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Актуальність дослідження теоретичних аспектів пенсійного забезпечення обумовлена потребою дослідити теоретичні основи функціонування пенсійної системи та її вплив на соціально-економічний розвиток держави.

У науковій літературі інших підходів до визначення поняття «пенсійне забезпечення». Так, Коломієць О. О. рішення пенсійного забезпечення як "систему інституційно-правових та економічних відносин, спрямованих на матеріальне забезпечення у вигляді пенсійних громадян, які набули права на пенсію відповідно до чинного законодавства або договору». Дослідник наголошує, що пенсійне забезпечення виступає не лише як соціальна гарантія, але й як важливий інструмент людського розвитку, що впливає на якість життя значної частини населення (Коломієць, 2023, с. 110).

Розвиваючи це положення, варто відзначити, що пенсійне забезпечення можна розглядати у двох аспектах: як форму матеріального забезпечення фізичних осіб та як елементи системи соціального захисту населення. У першому аспекті пенсійне забезпечення є засобом задоволення потреб громадянина, яке відповідно до закону має право на пенсію. В іншому аспекті – це система юридичних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на компенсацію громадянам заробітної плати (або його частини) при настанні соціальних ризиків (старості, інвалідності, втрати годувальника тощо).

Як слушно зазначають Міщенко В. І. та Науменкова С. В., фундаментальною основою функціонування пенсійної системи є соціальна справедливість, що забезпечує справедливий розподіл відповідальності між суб'єктами пенсійної системи та принцип диференціації пенсійних виплат з урахуванням трудового внеску особи. Дослідники також підкреслюють, що ефективність пенсійної системи завдяки її здатності забезпечує фінансову стабільність та соціальну справедливість навіть в умовах економічних криз (2023, с. 76).

Доцільно подати пенсійне забезпечення як частину системи соціального захисту населення. Така система включає різні форми соціального страхування, соціальної допомоги та соціальних послуг, які забезпечують гідний рівень життя громадян при настанні соціальних ризиків. У цьому контексті пенсійне забезпечення виступає найбільш масштабним елементом цієї системи, охоплюючи значну частину населення та вимагаючи суттєвих фінансових ресурсів держави.

Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні характеризується багаторівневою структурою, що включає конституційні норми, міжнародні акти, закони та підзаконні нормативні акти. Водночас дослідниця наголошує на необхідності подальшого вдосконалення законодавчої бази з підвищення ефективності та справедливості пенсійної системи в умовах сучасних викликів (Дідківська, 2023, с. 114).

У контексті дослідження теоретичних аспектів пенсійного забезпечення є аналіз його функцій. Кириленко О. П. та Малиняк Б. С. виокремлюють такі функції пенсійного забезпечення: захисну (забезпечення матеріального добробуту пенсіонерів), розподільчу (розподіл фінансових ресурсів між поколіннями та соціальними групами), стимулюючу (заохочення до продуктивної праці та легалізація доходів), інвестиційну (використання пенсійних накопичень для інвестування в економіку). Автори підкреслюють, що особлива увага заслуговує інвестиційну функцію, яка дозволяє використовувати пенсійні нарахування як потужний інвестиційний ресурс для розвитку

національної економіки, особливо у воєнний та післявоєнний періоди (2023, с. 10).

Важливим аспектом дослідження пенсійного забезпечення є його принципів. Теоретичне осмислення принципів пенсійного забезпечення дозволяє змінити концептуальні засади його функціонування та напями реформування. Тулай О.І. та Гуцул І.А. виокремлюють такі принципи пенсійного забезпечення: всезагальність (охоплення пенсійним забезпеченням усіх громадян, які мають право на пенсію), єдність (застосування єдиних норм та правил при призначенні пенсії), диференціація (встановлення розмірів пенсії з виплати трудового внеску), фінансова стійкість (забезпечення фінансової збалансованості пенсійної системи), соціальна справедливість (справедливий розподіл пенсійних виплат), державна гарантія (гарантування державою реалізації права на пенсійне забезпечення). За цими авторами наголошується, що принципи повинні застосовуватися комплексно, забезпечуючи ефективне функціонування пенсійної системи (2023, с. 172).

У сучасній науковій літературі значним увагою є аналіз моделей пенсійного забезпечення, які функціонують у різних країнах світу. Сидорчук А. А. виділяє три основні моделі пенсійного забезпечення: солідарну (розподільчу), накопичувальну та змішану (комбіновану). Автор зазначає, що солідарна система базується на принципі солідарності поколінь, коли працюючі громадяни фінансують пенсії сьгоднішнім пенсіонерам. Накопичувальна система забезпечення формування індивідуальних пенсійних накопичень громадян у течії трудової діяльності. Змішана модель на основі елементів солідарної та накопичувальної системи, що дозволяє диверсифікувати ризики та підвищити стійкість пенсійної системи. Дослідник аргументує, що саме змінена модель, яка забезпечує функціонування багаторівневої пенсійної системи, є найбільш оптимальною для України в контексті євроінтеграційних процесів (2024, с. 78).

Важливим теоретичним аспектом пенсійного забезпечення є визначення його суб'єктів та об'єктів. Суб'єктами пенсійного забезпечення виступають:

державна (в особі відповідальних органів), пенсійні фонди (державні та недержавні), страхові організації, роботодавці та громадяни. Об'єктом пенсійного забезпечення є суспільні відносини, пов'язані з формуванням та використанням пенсійних коштів для виплати пенсійним громадянам, які набули права на пенсію відповідно до законодавства. Характеризуючи суб'єктний склад пенсійного забезпечення, варто відзначити роль державних органів, які розглядають нормативно-правове регулювання, контроль та нагляд за функціонуванням пенсійної системи. Особливе місце серед суб'єктів пенсійного забезпечення займає Пенсійний фонд України, який є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення.

Ткаченко Н. В. та Цікановська Н. А. підкреслюють, що ефективність пенсійної системи значною мірою залежить від фінансових механізмів її функціонування. Науковці випуску фінансовий механізм пенсійного забезпечення як «сукупність форм, методів та інструментів формування та використання пенсійних коштів з призначенням забезпечення матеріального добробуту пенсіонерів». До основних елементів фінансового механізму пенсійного забезпечення автори відносять: форми фінансування пенсійних виплат (солідарне, накопичувальне, державне), методи формування пенсійних коштів (страхові внески, бюджетні асигнування, інвестиційний дохід), інструменти управління пенсійними коштами (інвестиційний портфель, актуарні розрахунки, пенсійні програми). Дослідники наголошують, що в умовах демографічних змін (старіння населення, зниження народжуваності) особливого значення набуває розробка адаптивних фінансових механізмів, здатних зберегти стійкість пенсійної системи в довготривалій перспективі (2023, с. 10).

Розглядаючи пенсійне забезпечення як економічну категорію, слід зазначити, що воно тісно пов'язане з такими категоріями як «заробітна плата», «соціальне страхування», «соціальний захист». У цьому контексті пенсійне забезпечення виступає як механізм перерозподілу національного доходу з

пенсійним забезпеченням достойного рівня життя громадянам, які втратили працездатність унаслідок віку, інвалідності або через інші обставини. Економічна сутність пенсійного забезпечення проявляється у формуванні та використанні пенсійних фондів, що є важливою складовою фінансової системи держави.

У контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває гармонізація пенсійного законодавства України з європейськими стандартами. Як зазначають Міщенко В. І. та Науменкова С. В., європейська модель пенсійного забезпечення характеризується диверсифікацією джерел фінансування пенсій, розвитком добровільного пенсійного страхування, впровадженням інноваційних фінансових інструментів для інвестування пенсійних накопичень. Науковці наголошують, що імплементація європейського досвіду в українську практику пенсійного забезпечення має відбуватися з урахуванням національних особливостей соціально-економічного розвитку, демографічної ситуації та фінансових станів держави (2023, с. 80).

Однією з актуальних проблем пенсійного забезпечення в Україні є його фінансова стійкість в умовах демографічних змін та економічних викликів, зокрема війни. В умовах війни особливого значення виникає проблема дефіциту коштів Пенсійного фонду України, зумовлена скороченням надходжень єдиного соціального внеску через зменшення кількості платників та зростання пенсійних виплат. Автори пропонують комплекс заходів із забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи, зокрема: диверсифікацію джерел фінансування пенсійних виплат, запровадження накопичувальної складової пенсійної системи, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, оптимізацію управління пенсійними витратами. Науковці аргументують, що саме комплексний підхід до фінансового забезпечення пенсійної системи дозволяє підвищити її стійкість та ефективність (Кириленко & Малиняк, 2023, с. 12).

Важливим теоретичним аспектом пенсійного забезпечення є визначення його ролі в соціально-економічному розвитку держави. Пенсійне забезпечення

важливу роль не лише в системі соціального захисту населення, але й в економічному розвитку держави. Автор аргументує, що ефективна пенсійна система сприяє економічному зростанню через формування довгострокових інвестиційних ресурсів, стимулювання продуктивної зайнятості, легалізацію доходів населення, зменшення навантаження на державний бюджет. Водночас дослідник наголошує, що пенсійне забезпечення є джерелом людського розвитку, залежить від якості життя пенсіонерів, міжпокійних відносин, соціальної стабільності та інклюзивності суспільства (Коломієць, 2023, с. 115).

Розглядаючи пенсійне забезпечення в контексті демографічних змін, Ткаченко Н. В. та Цікановська Н. А. відзначають, що старіння населення є глобальною тенденцією, яка є серйозною загрозою для пенсійних систем багатьох країн, у тому числі й України. Автори наголошують, що в умовах демографічних змін особливого значення набуває реформування пенсійної системи в напрямку підвищення пенсійного віку, запровадження накопичувальної складової пенсійної системи, розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Дослідники підкреслюють, що демографічні зміни впливають не тільки на фінансову стійкість пенсійної системи, але й на її соціальну ефективність, що виражається у здатності забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів (2023, с. 14).

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення є пріоритетним напрямом реформування пенсійної системи в Україні. Це добровільна форма пенсійного страхування, яка ґрунтується на принципах добровільності, накопичувальності, персоналізації та диверсифікації ризиків.

Автори наголошують, що недержавні пенсійні фонди забезпечують важливу роль у формуванні додаткового пенсійного доходу громадян та у залученні довгострокових інвестиційних ресурсів в економіку. Проте дослідники відзначають, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні використовує низький рівень факторів зокрема низький рівень доходів населення, недостатню фінансову грамотність громадян, обмежені можливості

для інвестування пенсійних накопичень, недосконалість законодавчої бази (Тулай & Гуцул, 2023, с. 176).

Аналізуючи проблеми реформування пенсійної системи України Дідківська Т. В. підкреслює, що реформування має відбуватися на основі науково обґрунтованої концепції, яка враховує економічні, соціальні, демографічні та політичні фактори. Авторка зазначає, що реформування пенсійної системи є складним та тривалим процесом, який потребує консенсусу між світовими суспільними групами та політичними силами. Дослідниця наголошує, що ефективність пенсійної реформи через її здатність забезпечує фінансову стійкість пенсійної системи та соціальну справедливість пенсійного забезпечення довготривалої перспективи (2023, с. 117).

Сидорчук А. А. наголошує, що в контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває імплементація європейських стандартів пенсійного забезпечення в національну практику. Автор зазначає, що європейська модель пенсійного забезпечення базується на багаторівневій системі, яка включає базову пенсію, обов'язкове пенсійне страхування та добровільне пенсійне забезпечення. Дослідник підкреслює, що для України особливо цінним є досвід країн у запровадженні накопичувальної складової пенсійної системи, розвитку недержавного пенсійного забезпечення, впровадженні інноваційних фінансових інструментів для інвестування пенсійних накопичень (2024, с. 80).

Важливим теоретичним аспектом пенсійного забезпечення є оцінка його ефективності. Коломієць О. О. запропонував методику оцінки ефективності пенсійної системи на основі системи показників, які відображають фінансову стійкість (співвідношення доходів та видатків пенсійного фонду, рівень дефіциту пенсійного фонду, частку дотацій з державного бюджету у структурі доходів пенсійного фонду) та соціальну ефективність (коефіцієнти заміни, середньої пенсії та прожиткового мінімуму, диференціація пенсійних виплат, рівень охоплення пенсійним забезпеченням). Автор наголошує, що комплексна

оцінка ефективності пенсійної системи дозволяє визначити проблемні аспекти її функціонування та обґрунтувати напрями реформування (2023, с. 118).

У контексті дослідження теоретичних аспектів пенсійного забезпечення здійснюється аналіз ризиків функціонування пенсійної системи. Ткаченко Н. В. та Цікановська Н. А. виокремлюють такі групи ризиків: демографічні (старіння населення, зниження народжуваності, міграційні процеси), економічні (інфляційні ризики, волатильність фінансових ринків, зниження темпів економічного зростання), політичні (політична нестабільність, зміни пенсійного законодавства), соціальні (зниження рівня життя пенсіонерів, зростання соціальної напруги), фінансові (дефіцит пенсійного фонду, нестабільність надходжень, низька ефективність інвестування пенсійних накопичень). Автори наголошують, що ефективне управління ризиками є важливими умовами забезпечення стійкості пенсійної системи (2023, с. 15).

Таким чином, теоретичні аспекти вивчення питань пенсійного забезпечення охоплюють широкий спектр проблематики: від визначення сутності та функцій пенсійного забезпечення до аналізу моделей, принципів та механізмів його функціонування. Вивчення теоретичних аспектів пенсійного забезпечення дозволяє глибше зрозуміти його роль у соціально-економічному розвитку держави та обґрунтувати напрями його реформування.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Пенсійне забезпечення є складною соціально-економічною категорією, яка відображає систему відносин з приводу формування та використання пенсійних коштів для забезпечення гідного рівня життя громадян, які набули права на пенсію. Воно виконує захисну, розподільчу, стимулюючу та інвестиційну функції, що мають на меті його важливу роль у соціально-економічному розвитку держави.

Ефективність пенсійної системи завдяки її здатності забезпечити фінансову стійкість та соціальну справедливість. В умовах демографічних змін та економічних викликів особливого значення набуває реформування пенсійної

системи України в напрямі запровадження багаторівневої пенсійної системи, яка компенсує солідарну та накопичувальну складову.

Для підвищення ефективності пенсійного забезпечення в Україні необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, розвивати недержавне пенсійне забезпечення, впроваджувати інноваційні фінансові інструменти для інвестування пенсійних накопичень, підвищувати фінансову грамотність населення. При цьому реформування пенсійної системи має відбуватися з урахуванням національних особливостей та європейського досвіду, забезпечуючи баланс між фінансовою стійкістю та соціальною справедливістю пенсійного забезпечення.

1.2. Аналіз окремих категорій громадян та їх право на пенсійне забезпечення

Сучасна система пенсійного забезпечення в Україні характеризується складністю та диференційованістю підходів до різних категорій населення. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах війни, євроінтеграційних процесів та нагальної потреби в реформуванні пенсійної системи відповідно до міжнародних стандартів та демографічних викликів. Дослідження окремих категорій громадян у контексті їх пенсійного забезпечення дозволяє виявити проблемні аспекти чинного законодавства та окреслити перспективні напрями його вдосконалення.

Пенсійне забезпечення в Україні є невід'ємною складовою системи соціального захисту населення та базується на конституційному праві громадян на соціальний захист. Однак, попри єдину правову основу, різні категорії громадян мають суттєві відмінності у механізмах реалізації цього права, що породжує певну соціальну нерівність та потребує детального аналізу. В умовах сучасних викликів, пов'язаних з воєнним станом, демографічними змінами та економічною нестабільністю, особливої уваги потребують вразливі категорії

населення, а також особи, які виконують особливі функції в державі або працюють в специфічних умовах. Ця проблематика набуває додаткової актуальності в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Військовослужбовці становлять особливу категорію громадян, чие пенсійне забезпечення зазнало суттєвих змін з початком повномасштабної війни. Відповідно до досліджень Кравченко І. С. та Шишкіної О. О., в умовах війни було запроваджено низку нових механізмів пенсійного забезпечення військовослужбовців, зокрема спрощено процедуру оформлення пенсій у разі втрати годувальника та встановлено додаткові гарантії для військовослужбовців, які отримали поранення або інвалідність під час бойових дій. Також було внесено зміни до порядку обчислення вислуги років та розміру пенсійних виплат, що дозволило збільшити соціальний захист цієї категорії громадян. Проте залишаються невирішеними питання щодо індексації пенсій військовослужбовців та забезпечення справедливого співвідношення між розміром пенсій та інфляцією. Особливу проблему становить пенсійне забезпечення військовослужбовців, які перебувають у полоні або зникли безвісти, оскільки існуючі нормативно-правові акти не повною мірою регулюють ці ситуації (2023, с. 203).

Варто зазначити, що механізми пенсійного забезпечення військовослужбовців мають відображати особливий характер військової служби та її значення для захисту національної безпеки, особливо в умовах війни. Водночас важливо забезпечити справедливість системи пенсійного забезпечення та уникнути надмірних диспропорцій між пенсіями військовослужбовців та інших категорій громадян. На нашу думку, це потребує комплексного підходу, який враховуватиме як специфіку військової служби, так і загальні принципи соціальної справедливості та фінансової стійкості пенсійної системи.

Особи з інвалідністю є однією з найбільш вразливих категорій населення, яка потребує особливої уваги з боку держави в контексті пенсійного

забезпечення. Боднарук М. І. та Бурка А. В. у своєму дослідженні зазначають, що правове регулювання пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні характеризується фрагментарністю та недостатньою узгодженістю з міжнародними стандартами. Автори наголошують на необхідності імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю в національне законодавство та забезпечення принципу недискримінації у пенсійному забезпеченні. Особливої актуальності набуває питання врахування особливих потреб осіб з інвалідністю при визначенні розміру пенсійних виплат та забезпечення доступності процедур оформлення пенсій. Важливою проблемою залишається недостатня диференціація розмірів пенсій залежно від ступеня втрати працездатності та потреб у додатковому догляді (2024, с. 81).

У контексті пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю також варто звернути увагу на проблему низького рівня працевлаштування цієї категорії громадян, що безпосередньо впливає на формування їх пенсійних прав. Незважаючи на законодавчо встановлені квоти для працевлаштування осіб з інвалідністю, практична реалізація цих норм залишається недостатньою, що призводить до обмеження можливостей цієї категорії громадян щодо формування пенсійних накопичень. На мою думку, вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, який включатиме не лише вдосконалення системи пенсійного забезпечення, але й розвиток інклюзивного ринку праці та створення умов для активної участі осіб з інвалідністю в економічному житті суспільства.

Працівники освіти складають значну категорію населення, яка має особливості пенсійного забезпечення, пов'язані зі специфікою їхньої професійної діяльності. Як зазначають Мельник К. Ю. та Погорелова О. С., до основних проблем пенсійного забезпечення працівників освіти належать: скасування права на пенсію за вислугу років, що раніше було важливою соціальною гарантією для цієї категорії працівників; недостатній рівень пенсійних виплат, який не відповідає соціальній значущості педагогічної праці; відсутність ефективних механізмів індексації пенсій з урахуванням інфляції.

Особливої гостроти ці проблеми набувають в умовах реформування системи освіти та зміни статусу педагогічних працівників. Автори наголошують на необхідності розробки спеціальних програм пенсійного забезпечення працівників освіти, які враховуватимуть особливості педагогічної діяльності та її значення для суспільства (2023, с. 129).

Необхідно підкреслити, що пенсійне забезпечення працівників освіти має відображати не лише тривалість їхньої професійної діяльності, але й її інтенсивність та соціальну значущість. Педагогічна праця характеризується високим рівнем психоемоційного навантаження та відповідальності, що повинно враховуватися при визначенні умов призначення та розміру пенсій. На мою думку, доцільним є запровадження диференційованого підходу до пенсійного забезпечення працівників освіти залежно від стажу педагогічної діяльності, рівня кваліфікації та умов праці, а також розвиток професійних пенсійних програм для цієї категорії працівників.

Медичні працівники становлять ще одну соціально значущу категорію громадян, яка потребує особливої уваги в контексті пенсійного забезпечення. Вишневецька С. В. та Артюх Ю. І. у своєму дослідженні виявили низку проблем у системі пенсійного забезпечення медичних працівників в Україні. Зокрема, автори звертають увагу на відсутність спеціальних механізмів пенсійного забезпечення для медичних працівників, які працюють в особливо шкідливих та небезпечних умовах, особливо в контексті пандемії COVID-19 та війни. Також проблемою є недостатній рівень пенсійних виплат, який не відповідає рівню відповідальності та інтенсивності праці медичних працівників. Особливе занепокоєння викликає ситуація з пенсійним забезпеченням медичних працівників у сільській місцевості, які зазвичай мають нижчий рівень заробітної плати та, відповідно, менший розмір пенсійних виплат (2024, с. 114).

Варто зазначити, що пенсійне забезпечення медичних працівників безпосередньо впливає на якість та доступність медичних послуг для населення, оскільки низький рівень соціального захисту призводить до відтоку

кваліфікованих кадрів з медичної галузі, особливо з державних закладів охорони здоров'я. На нашу думку, реформування системи пенсійного забезпечення медичних працівників має бути інтегровано в загальну стратегію реформування системи охорони здоров'я та враховувати специфіку медичної діяльності, її соціальну значущість та професійні ризики.

Працівники вугільної промисловості є специфічною категорією працівників, які працюють в особливо шкідливих та небезпечних умовах, що обумовлює особливості їх пенсійного забезпечення. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників вугільної промисловості характеризується наявністю спеціальних норм, які передбачають можливість дострокового виходу на пенсію та підвищений розмір пенсійних виплат. Однак, незважаючи на ці пільги, існує низка проблем, зокрема: недостатній рівень пенсійних виплат порівняно з важкістю та шкідливістю умов праці; складність підтвердження стажу роботи в особливих умовах, особливо для працівників приватизованих підприємств; недостатня індексація пенсій з урахуванням інфляції. Автор наголошує на необхідності вдосконалення системи пенсійного забезпечення працівників вугільної промисловості з урахуванням європейського досвіду та сучасних викликів (Михайлова, 2023, с. 149).

Слід зазначити, що проблеми пенсійного забезпечення працівників вугільної промисловості мають розглядатися в контексті загальної стратегії розвитку вугільної галузі та її поступової трансформації відповідно до екологічних вимог та енергетичної стратегії держави. Важливим аспектом є забезпечення соціального захисту працівників вугільної промисловості в процесі можливої реструктуризації галузі, зокрема через розвиток програм професійної перепідготовки та створення нових робочих місць в регіонах, де вугільна промисловість є основним джерелом зайнятості.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) становлять особливу категорію громадян, яка потребує спеціальних механізмів соціального захисту, включаючи пенсійне забезпечення. Зайчук Б. О. та Залетов О. М. у своєму дослідженні виявили низку проблем у системі пенсійного забезпечення ВПО в Україні.

Зокрема, автори звертають увагу на складнощі з оформленням та отриманням пенсій внаслідок втрати документів, відсутності доступу до банківських послуг, проблем з реєстрацією місця проживання. Особливо гострою є проблема пенсійного забезпечення ВПО, які залишилися на тимчасово окупованих територіях або виїхали за кордон. Автори наголошують на необхідності спрощення процедур оформлення та отримання пенсій для ВПО, забезпечення доступності банківських послуг та розвитку цифрових технологій для дистанційного оформлення пенсійних виплат (2023, с. 33).

На нашу думку, вирішення проблем пенсійного забезпечення ВПО потребує комплексного підходу, який включатиме не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й розвиток інфраструктури, підвищення доступності адміністративних та фінансових послуг, а також забезпечення ефективної міжвідомчої координації. Особливої уваги потребує розробка механізмів пенсійного забезпечення ВПО, які перебувають за кордоном, з урахуванням міжнародних стандартів та досвіду інших країн у сфері соціального захисту біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Працівники державного сектору є окремою категорією громадян, яка має певні особливості пенсійного забезпечення. Жернаков В. В. та Яковлева Г. О. у своєму дослідженні аналізують правові гарантії пенсійного забезпечення працівників державного сектору та виявляють низку проблем у цій сфері. Зокрема, автори звертають увагу на недостатню узгодженість загального та спеціального пенсійного законодавства, що призводить до нерівності у пенсійному забезпеченні різних категорій працівників державного сектору. Також проблемою є нестабільність пенсійного законодавства, часті зміни умов призначення та розміру пенсій, що негативно впливає на довіру громадян до пенсійної системи та їх впевненість у соціальному захисті після завершення трудової діяльності. Особливої уваги потребує питання забезпечення справедливого співвідношення між розміром пенсій та заробітної плати для різних категорій працівників державного сектору (2023, с. 132).

На нашу думку, пенсійне забезпечення працівників державного сектору має базуватися на принципах справедливості, прозорості та відповідності міжнародним стандартам. Важливим аспектом є забезпечення балансу між необхідністю гарантувати достатній рівень пенсійного забезпечення для залучення кваліфікованих кадрів на державну службу та потребою уникнути надмірних диспропорцій між пенсіями різних категорій громадян. Також варто звернути увагу на розвиток додаткових механізмів пенсійного забезпечення для працівників державного сектору, зокрема професійних пенсійних програм та недержавного пенсійного страхування.

Сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні характеризується значними викликами, пов'язаними з демографічними змінами, економічною нестабільністю та впливом війни. Як зазначають Коломієць О. О. та інші дослідники, у контексті людського розвитку пенсійна система має забезпечувати не лише мінімальні соціальні стандарти, але й створювати умови для активного та повноцінного життя в пенсійному віці. Автор наголошує на необхідності розвитку багаторівневої пенсійної системи, яка включатиме як солідарний, так і накопичувальний компоненти, а також недержавне пенсійне забезпечення. Особливу увагу варто приділити питанню фінансової грамотності населення та формуванню відповідальної пенсійної поведінки (с. 112).

Міщенко В. І. та Науменкова С. В. у своєму дослідженні виявляють сучасні тенденції розвитку пенсійної системи України та окреслюють напрями її реформування. Автори звертають увагу на необхідність забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи в умовах демографічних змін, зокрема через розвиток накопичувального пенсійного забезпечення та стимулювання добровільної участі громадян у формуванні пенсійних накопичень. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами (2023, с. 77).

У контексті євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває питання імплементації міжнародних стандартів пенсійного забезпечення в

національне законодавство. Тищенко О. В. та Черноус С. М. у своєму дослідженні аналізують міжнародні стандарти пенсійного забезпечення та можливості їх імплементації в законодавство України. Автори наголошують на необхідності забезпечення відповідності національного пенсійного законодавства вимогам Європейської соціальної хартії, Конвенцій Міжнародної організації праці та інших міжнародних документів. Особливої уваги потребує питання забезпечення адекватності пенсійних виплат та їх відповідності гідному рівню життя (2024, с. 136).

Сидорчук А. А. у своєму дослідженні розглядає питання вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Автор аналізує досвід країн Європейського Союзу у сфері пенсійного забезпечення та визначає перспективні напрями його адаптації до українських реалій. Особливу увагу приділено питанню розвитку накопичувальної пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення як важливих компонентів сучасної багаторівневої пенсійної системи. Автор наголошує на необхідності вдосконалення механізмів захисту пенсійних накопичень та забезпечення прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів (2024, с. 78).

На нашу думку, реформування пенсійної системи України має базуватися на комплексному підході, який враховуватиме як міжнародний досвід, так і національні особливості. Важливим аспектом є забезпечення стійкості пенсійної системи в умовах демографічних змін, зокрема через розвиток накопичувального пенсійного забезпечення та створення умов для активної участі громадян у формуванні пенсійних накопичень. Також варто приділити увагу питанню підвищення прозорості пенсійної системи та формування довіри громадян до пенсійних інститутів, що є важливою передумовою успішного реформування пенсійної системи.

Важливим аспектом реформування пенсійної системи є забезпечення її фінансової стійкості в умовах демографічних змін та економічної нестабільності. Кириленко О. П. та Малиняк Б. С. у своєму дослідженні аналізують фінансове забезпечення пенсійної системи України в умовах війни

та виявляють низку проблем у цій сфері. Автори наголошують на необхідності диверсифікації джерел фінансування пенсійної системи, розвитку недержавного пенсійного забезпечення та забезпечення ефективного використання коштів Пенсійного фонду України. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах війни та пов'язаних з ним економічних викликів (2023, с. 10).

Тулай О. І. та Гуцул І.А. у своєму дослідженні розглядають питання трансформації пенсійного забезпечення в Україні в умовах глобальних викликів. Автори аналізують вплив глобалізації, демографічних змін, технологічних інновацій та інших факторів на пенсійну систему України та визначають перспективні напрями її трансформації. Особливу увагу приділено питанню розвитку цифрових технологій у пенсійному забезпеченні та їх ролі у підвищенні ефективності та доступності пенсійних послуг. Автори наголошують на необхідності розвитку електронних сервісів для оформлення та отримання пенсій, а також використання цифрових технологій для моніторингу та контролю за діяльністю пенсійних інститутів (2023, с. 172).

Аналізуючи особливості пенсійного забезпечення різних категорій громадян, можна дійти висновку, що в Україні існує значна диференціація у механізмах реалізації права на пенсійне забезпечення, яка не завжди відповідає принципам соціальної справедливості та фінансової стійкості пенсійної системи. Впровадження комплексного підходу до реформування пенсійної системи з урахуванням особливостей різних категорій громадян дозволить забезпечити адекватність пенсійних виплат, фінансову стійкість пенсійної системи та її відповідність міжнародним стандартам. Особливої уваги потребують питання розвитку накопичувального пенсійного забезпечення, вдосконалення механізмів захисту пенсійних накопичень та забезпечення прозорості діяльності пенсійних інститутів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки. Пенсійне забезпечення в Україні характеризується значною диференціацією залежно від категорії громадян, що не завжди відповідає принципам соціальної справедливості та фінансової стійкості пенсійної системи. Особливої уваги

потребують такі категорії громадян, як військовослужбовці, особи з інвалідністю, працівники освіти та охорони здоров'я, працівники вугільної промисловості, внутрішньо переміщені особи та працівники державного сектору. Реформування пенсійної системи України має базуватися на комплексному підході, який враховуватиме як міжнародний досвід, так і національні особливості, а також забезпечуватиме баланс між адекватністю пенсійних виплат та фінансовою стійкістю пенсійної системи. Важливим аспектом є розвиток багаторівневої пенсійної системи, яка включатиме як солідарний, так і накопичувальний компоненти, а також недержавне пенсійне забезпечення. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

1.3. Особливості нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян

Нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні характеризується значною диференціацією залежно від особливостей професійної діяльності та соціального статусу громадян. Така диференціація обумовлена необхідністю забезпечення справедливого підходу до призначення пенсійних виплат з урахуванням специфіки умов праці, соціальної вразливості та інших факторів, що визначають особливий статус окремих категорій населення. В умовах сучасних викликів, зокрема війни, демографічних змін та євроінтеграційних процесів, особливої актуальності набуває дослідження специфіки пенсійного забезпечення окремих категорій громадян та визначення напрямів удосконалення відповідного нормативно-правового регулювання.

Законодавча база пенсійного забезпечення в Україні включає Конституцію України, закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення», «Про недержавне пенсійне

забезпечення", «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також низку інших нормативно-правових актів, що регулюють пенсійне забезпечення окремих категорій громадян. Аналіз вказаних нормативно-правових актів дозволяє виділити ряд особливостей правового регулювання пенсійного забезпечення для різних категорій громадян, що відображає диференційований підхід держави до формування системи соціального захисту населення (Сільченко & Вєтухова, 2023).

Особливу увагу в контексті нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян варто приділити правовим гарантіям пенсійного забезпечення військовослужбовців, особливо в умовах війни. Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», пенсійне забезпечення цієї категорії громадян характеризується рядом особливостей, зокрема, щодо умов призначення пенсій, їх розмірів, а також порядку обчислення вислуги років. Важливо зазначити, що в умовах війни було запроваджено додаткові гарантії соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, які спрямовані на забезпечення належного рівня їх соціальної захищеності (Кравченко & Шишкіна, 2023).

На нашу думку, особливого значення набуває надання додаткових гарантій військовослужбовцям, які отримали поранення, контузії чи інші ушкодження здоров'я під час захисту територіальної цілісності України. Такі гарантії мають включати не лише підвищені розміри пенсійних виплат, а й забезпечення комплексної системи реабілітації та соціальної адаптації. Це дозволить забезпечити справедливе пенсійне забезпечення та визнання особливих заслуг захисників України.

Не менш важливим аспектом нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення є особливості пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю. Правове регулювання цього питання здійснюється на основі Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також спеціальних нормативно-правових актів, що визначають особливості

призначення та виплати пенсій по інвалідності. Важливо зазначити, що пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю в Україні характеризується наявністю пільгових умов призначення пенсій, зокрема щодо вимог до страхового стажу та віку виходу на пенсію. Водночас, існуючі механізми правового регулювання пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю потребують удосконалення з метою забезпечення повної реалізації їхніх соціальних прав (Боднарук & Бурка, 2024).

Аналізуючи європейський досвід пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю, варто зауважити, що в багатьох країнах ЄС запроваджені механізми додаткової підтримки таких осіб, зокрема через систему недержавного пенсійного забезпечення. Впровадження подібних механізмів в Україні могло б суттєво підвищити рівень соціального захисту осіб з інвалідністю та сприяти їх повноцінній інтеграції в суспільство.

Однією з найбільш вразливих категорій населення в контексті пенсійного забезпечення є внутрішньо переміщені особи (ВПО). Внаслідок збройної агресії росії проти України значна кількість громадян була змушена покинути місце свого постійного проживання та переміститися в інші регіони країни. Це створило низку проблем у сфері пенсійного забезпечення, зокрема щодо реалізації права на пенсію для ВПО. Особливості правового регулювання пенсійного забезпечення цієї категорії громадян визначаються Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", а також відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Важливо зазначити, що система пенсійного забезпечення ВПО характеризується наявністю ряду проблемних аспектів, зокрема щодо процедури ідентифікації пенсіонерів, порядку виплати пенсій та забезпечення доступу до пенсійних послуг (Зайчук & Залетов, 2023).

На наш погляд, важливим кроком у напрямку вдосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення ВПО має стати запровадження спрощених механізмів отримання пенсій, зокрема через розширення можливостей дистанційного обслуговування та використання цифрових технологій. Це дозволить забезпечити безперервність пенсійних виплат та

мінімізувати негативний вплив вимушеного переміщення на рівень життя пенсіонерів.

Щодо пенсійного забезпечення медичних працівників, то воно також характеризується наявністю певних особливостей, зокрема щодо умов призначення пенсій за вислугу років. Однак, незважаючи на наявність спеціальних норм, спрямованих на забезпечення соціального захисту медичних працівників, існуюча система пенсійного забезпечення цієї категорії громадян потребує суттєвого вдосконалення, особливо в контексті забезпечення належної винагороди за складність та відповідальність медичної праці. Особливої актуальності це питання набуло в умовах пандемії COVID-19 та війни, коли медичні працівники опинилися на передовій боротьби за життя та здоров'я громадян (Вишновецька & Артюх, 2024).

Варто зазначити, що пенсійне забезпечення працівників вугільної промисловості також характеризується наявністю певних особливостей, обумовлених шкідливими та небезпечними умовами праці в цій галузі. Відповідно до Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці», працівники вугільної промисловості мають право на пільгові умови виходу на пенсію та підвищений розмір пенсійних виплат. Водночас, існуюча система пенсійного забезпечення шахтарів не повною мірою відповідає ризикам та складності їхньої праці, що обумовлює необхідність її подальшого удосконалення (Михайлова, 2023).

З нашої точки зору, важливим аспектом вдосконалення пенсійного забезпечення працівників окремих галузей економіки має стати запровадження професійних пенсійних програм, які дозволять забезпечити додатковий рівень пенсійного захисту та враховувати специфіку професійної діяльності. Такий підхід відповідає європейській практиці та дозволить створити більш справедливую та диференційовану систему пенсійного забезпечення.

Окремої уваги заслуговує також питання пенсійного забезпечення працівників державного сектору. Правове регулювання пенсійного забезпечення цієї категорії громадян здійснюється на основі Закону України «Про державну

службу», а також спеціальних нормативно-правових актів, що визначають особливості пенсійного забезпечення окремих категорій державних службовців. Важливо зазначити, що система пенсійного забезпечення працівників державного сектору характеризується наявністю певних особливостей, зокрема щодо порядку обчислення стажу державної служби, умов призначення пенсій та їх розмірів. Водночас, існуюча система пенсійного забезпечення державних службовців потребує удосконалення з метою забезпечення справедливого балансу між рівнем пенсійного забезпечення різних категорій працівників державного сектору (Жернаков & Яковлева, 2023).

У контексті євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває питання імплементації міжнародних стандартів у сфері пенсійного забезпечення в національне законодавство України. Аналіз міжнародних документів, зокрема Конвенцій Міжнародної організації праці, Європейської соціальної хартії (переглянутої), Європейського кодексу соціального забезпечення, свідчить про наявність ряду міжнародних стандартів, спрямованих на забезпечення належного рівня соціального захисту громадян. Імплементація цих стандартів у національне законодавство України є важливим кроком у напрямку гармонізації правового регулювання пенсійного забезпечення з європейськими нормами та принципами (Тищенко & Черноус, 2024).

На наше переконання, важливим елементом імплементації міжнародних стандартів має стати запровадження ефективних механізмів захисту пенсійних прав громадян, зокрема через розвиток інституту соціального діалогу та посилення ролі громадського контролю у сфері пенсійного забезпечення. Це дозволить забезпечити не лише формальне, а й фактичне дотримання міжнародних стандартів та прав громадян у сфері пенсійного забезпечення.

Важливим аспектом нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення є також розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення. Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», ця система є третім рівнем пенсійної системи України та базується на засадах

добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Важливо зазначити, що недержавне пенсійне забезпечення відіграє важливу роль у забезпеченні додаткового соціального захисту громадян та диверсифікації джерел фінансування пенсійних виплат. Водночас, існуюча система недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребує подальшого розвитку та вдосконалення, зокрема в частині забезпечення надійності та ефективності діяльності недержавних пенсійних фондів (Гнибіденко & Зарудний, 2023).

Варто зауважити, що вдосконалення нормативно-правового регулювання недержавного пенсійного забезпечення має здійснюватися з урахуванням потреб окремих категорій громадян, зокрема шляхом запровадження спеціальних пенсійних програм для осіб з особливими умовами праці, а також для соціально вразливих категорій населення. На нашу думку, такий підхід дозволить забезпечити більш гнучку та адаптивну систему пенсійного забезпечення, здатну враховувати індивідуальні потреби та особливості життєвих ситуацій різних категорій громадян.

Особливої уваги заслуговує також питання правової природи пенсійних правовідносин та їх впливу на нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян. Аналіз наукових досліджень свідчить про складний та багатоаспектний характер пенсійних правовідносин, які поєднують елементи публічно-правового та приватно-правового регулювання. Це обумовлює необхідність застосування комплексного підходу до нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення, який би враховував як публічні інтереси держави, так і приватні інтереси окремих категорій громадян (Шумило, 2023).

В війни особливої актуальності набуває питання забезпечення стабільності та безперервності функціонування системи пенсійного забезпечення. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а також спеціальних нормативно-правових актів, прийнятих в умовах війни, передбачено ряд особливостей здійснення пенсійного забезпечення,

зокрема щодо порядку призначення та виплати пенсій, проведення перерахунків та індексацій пенсійних виплат. Важливо зазначити, що ці особливості спрямовані на забезпечення соціального захисту громадян в умовах війни та подолання негативних наслідків збройної агресії проти України (Бориченко & Трюхан, 2023).

На нашу думку, важливим елементом забезпечення стабільності системи пенсійного забезпечення в умовах війни має стати запровадження додаткових механізмів соціального захисту для найбільш вразливих категорій пенсіонерів, зокрема осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб. Це дозволить мінімізувати негативний вплив війни на рівень життя пенсіонерів та забезпечити дотримання їхніх соціальних прав.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення окремих категорій громадян в Україні характеризується значною диференціацією та спрямоване на забезпечення справедливого підходу до призначення пенсійних виплат з урахуванням специфіки умов праці, соціальної вразливості та інших факторів. Водночас, існуюча система правового регулювання потребує подальшого удосконалення з метою забезпечення адекватного рівня соціального захисту для всіх категорій громадян, а також гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та європейськими нормами. Особливої уваги потребують питання пенсійного забезпечення в умовах війни, розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, а також забезпечення ефективного захисту пенсійних прав громадян. Вирішення цих питань дозволить створити більш справедливу та ефективну систему пенсійного забезпечення, здатну забезпечити гідний рівень життя для всіх категорій громадян.

Нормативно-правове регулювання накопичувальної пенсійної системи також відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту окремих категорій громадян. Відповідно до законодавства України, накопичувальна система пенсійного страхування є другим рівнем пенсійної системи та передбачає акумулювання коштів застрахованих осіб у Накопичувальному

фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах. Важливо зазначити, що впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування є важливим кроком у напрямку диверсифікації джерел фінансування пенсійних виплат та забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи. Водночас, існуюче нормативно-правове регулювання накопичувальної системи потребує подальшого удосконалення, зокрема в частині забезпечення надійності та ефективності інвестування пенсійних накопичень, а також захисту прав учасників накопичувальної системи.

Висновки до розділу I

Пенсійне забезпечення – це складна соціально-економічна категорія, яка відображає систему інституційно-правових та економічних відносин, спрямованих на матеріальне забезпечення громадян у категорії пенсійних виплат при настанні соціальних ризиків (старості, інвалідності, втрати громадян тощо).

Система пенсійного забезпечення виконує кілька ключових функцій: захисну (забезпечення матеріального добробуту пенсіонерів), розподільчу (розподіл фінансових ресурсів між поколіннями), стимулюючу (заохочення до продуктивної праці та легалізацію доходів) та інвестиційну (використання пенсійних накопичень для інвестування в економіку).

Основними принципами пенсійного забезпечення є: всезагальність, єдність, диференціація, фінансова стійкість, соціальна ість та державна гарантія. Проте реалізація цих принципів стикається поруч із викликами, особливо в контексті війни, демографічних змін та євроінтеграційних процесів.

В Україні існує значна диференціація в механізмах реалізації права на пенсійне забезпечення для різних категорій громадян. Особливої уваги потребують: військовослужбовці, особи з інвалідністю, працівники освіти та охорони здоров'я, працівники вугільної промисловості, внутрішньо переміщені особи та працівники державного сектору.

Нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні має багаторівневу структуру, що включає конституційні норми, міжнародні акти, закони та підзаконні нормативні акти. Однак існуюча правова база потребує вдосконалення системи підвищення ефективності та справедливості пенсійної системи.

Фінансова стійкість пенсійної системи є значною проблемою, особливо в умовах війни та демографічних змін. Дефіцит коштів Пенсійного фонду України зумовлений скороченням надходжень єдиного соціального внеску через зменшення кількості платників та зростання пенсійних виплат.

Для вирішення проблем у сфері пенсійного забезпечення необхідно впровадити комплексний підхід, що передбачає: розвиток багаторівневої пенсійної системи (солідарний, накопичувальний компоненти та недержавне пенсійне забезпечення); диверсифікація джерел фінансування пенсійних виплат; вдосконалення нормативно-правової бази; розвиток цифрових технологій у пенсійному забезпеченні; підвищення фінансової грамотності населення.

У контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває гармонізація пенсійного законодавства України з європейськими стандартами, зокрема імплементація принципів Європейської соціальної хартії та Конвенцій Міжнародної організації праці.

Ефективність реформування пенсійної системи залежить від здатності забезпечити баланс між фінансовою стійкістю та соціальною справедливістю, з урахуванням національних особливостей та міжнародного досвіду. Для цього необхідно розробити науково обґрунтовану концепцію реформування, яка дасть змогу отримати економічні, соціальні, демографічні та політичні фактори.

Пенсійне забезпечення має не лише соціальне, але й економічне значення, заважає ефективній пенсійній системі погіршити економічне зростання через формування довгострокових інвестиційних ресурсів, стимулювання продуктивної зайнятості та легалізацію населення.

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Проблеми та недоліки системи пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні

Система пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні на сучасному етапі зазнає значних викликів та характеризується суттєвими недоліками, що спричиняють негативний вплив на рівень життя пенсіонерів та загальну ефективність пенсійної системи. Розглянемо основні проблеми і недоліки пенсійного забезпечення в Україні та можливі шляхи їх подолання.

Однією з ключових проблем пенсійної системи України є демографічна криза, яка характеризується скороченням чисельності населення працездатного віку та збільшенням частки осіб пенсійного віку. За даними досліджень, коефіцієнт демографічного навантаження особами похилого віку в Україні має тенденцію до стрімкого зростання, що значно підвищує навантаження на працездатне населення та Пенсійний фонд України. Відтак, наявна солідарна система пенсійного забезпечення стає дедалі менш ефективною через критичне співвідношення між платниками пенсійних внесків та пенсіонерами (Левчук & Шушпанов, 2022, с. 42).

Негативними факторами, що посилюють демографічні проблеми, є також високий рівень міграції працездатного населення, особливо після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Трудова міграція, як внутрішня, так і зовнішня, значно скорочує кількість платників єдиного соціального внеску, що призводить до зменшення надходжень до Пенсійного фонду. Дослідження показують, що більше 5 млн українців працездатного віку постійно чи тимчасово працюють за кордоном, що має критичний вплив на фінансування пенсійної системи (Малиновська & Ткачук, 2023, с. 82).

Воєнний стан в Україні загострив існуючі проблеми пенсійного забезпечення та створив нові виклики. Значна кількість пенсіонерів опинилася на тимчасово окупованих територіях або вимушено переїхала за кордон, що суттєво ускладнило процедуру виплати пенсій. Крім того, військові дії призвели до значних руйнувань інфраструктури, що утруднює доступ пенсіонерів до банківських та поштових послуг для отримання пенсій. Оцінки експертів свідчать, що понад 1 млн пенсіонерів мають обмежений доступ до пенсійних виплат через військові дії та тимчасову окупацію територій (Коваль, 2023, с. 58).

Суттєвим недоліком пенсійної системи в Україні є низький рівень пенсійних виплат, який не забезпечує гідного рівня життя пенсіонерів. Станом на 2023 рік, середній розмір пенсії в Україні становив приблизно 4500 грн, що не покриває базових потреб пенсіонерів з урахуванням інфляції та зростання цін на товари і послуги. Особливо гостро проблема низьких пенсій стоїть для осіб, які отримують мінімальну пенсію, розмір якої значно нижчий за фактичний прожитковий мінімум (Бондаренко & Савченко, 2023, с. 66).

Дефіцит бюджету Пенсійного фонду України також є однією з найгостріших проблем системи пенсійного забезпечення. Щороку для покриття цього дефіциту з державного бюджету виділяються значні суми коштів, що створює додаткове навантаження на державні фінанси. Згідно з аналітичними даними, дефіцит Пенсійного фонду у 2022-2023 роках становив близько 30% від його бюджету, що вимагало значних трансфертів з державного бюджету (Черніченко, 2022, с. 56).

Проблеми також пов'язані із недостатнім розвитком недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Недержавні пенсійні фонди, які мали б стати альтернативним джерелом пенсійного забезпечення, не набули достатнього поширення через недовіру населення, недосконалість законодавства та низький рівень фінансової грамотності громадян. Станом на 2023 рік, лише близько 1% працюючих українців були учасниками недержавних пенсійних фондів, що є

критично низьким показником порівняно з європейськими країнами (Петрушка & Шулюк, 2022, с. 117).

Відсутність повноцінного функціонування другого рівня пенсійної системи (накопичувальної системи) також є суттєвим недоліком. Незважаючи на неодноразові спроби запровадити обов'язкову накопичувальну пенсійну систему, вона досі залишається на стадії законодавчого оформлення. Ця ситуація позбавляє українців можливості формувати індивідуальні пенсійні накопичення, що є важливим елементом забезпечення гідного рівня життя у старості (Третяк & Гонтар, 2023, с. 177).

Надмірна політизація питань пенсійного забезпечення також створює значні перешкоди для ефективного реформування системи. Часті зміни в пенсійному законодавстві, які нерідко пов'язані з політичним циклом, призводять до відсутності системності у розвитку пенсійної системи та створюють невизначеність для майбутніх пенсіонерів (Мищенко & Науменкова, 2022, с. 343).

Важливою проблемою є також недосконала методика обчислення пенсій. Сучасна система нарахування пенсій в Україні є складною та непрозорою, що створює підґрунтя для зловживань та нерівності у пенсійному забезпеченні різних категорій громадян. Особливо це стосується спеціальних пенсій та пільгових категорій пенсіонерів, що часто призводить до соціальної несправедливості (Коломієць, 2023, с. 115).

Ще однією проблемою є недосконалість механізмів індексації пенсій, що не забезпечує адекватного захисту пенсіонерів від інфляції. Діюча система індексації не повністю враховує реальне зростання цін на товари та послуги, що призводить до поступового зниження купівельної спроможності пенсій. Дослідження показують, що механізм індексації пенсій в Україні є недостатньо ефективним і потребує суттєвого вдосконалення для забезпечення належного рівня життя пенсіонерів (Баланда & Надрага, 2023, с. 134).

Низький рівень діджиталізації пенсійних послуг також створює значні незручності для пенсіонерів, особливо в умовах пандемії COVID-19 та війни.

Хоча останнім часом спостерігається прогрес у цій сфері, багато пенсіонерів все ще не мають доступу до електронних сервісів через відсутність необхідних навичок або технічних засобів. Це особливо актуально для сільських районів, де доступ до інтернету та рівень цифрової грамотності є нижчими (Козак, 2024, с. 67).

Проблема неформальної зайнятості також негативно впливає на пенсійну систему України. Значна частина працездатного населення працює без офіційного оформлення трудових відносин, що призводить до відсутності відрахувань до Пенсійного фонду. За деякими оцінками, близько 30% працездатного населення України працює неофіційно, що суттєво знижує рівень надходжень до Пенсійного фонду та створює ризики бідності для цих осіб у пенсійному віці (Шаварина & Сидор, 2022, с. 25).

Окремою проблемою є недостатня інформованість населення щодо пенсійного забезпечення та низький рівень фінансової грамотності. Багато громадян не розуміють принципів функціонування пенсійної системи, не знають про свої права та можливості щодо пенсійного забезпечення, що призводить до пасивності у питаннях формування пенсійних накопичень та захисту своїх пенсійних прав (Федина & Саїнчук, 2023, с. 255).

Воєнний стан в Україні також загострив проблеми пенсійного забезпечення для особливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю. Ці категорії громадян часто стикаються з додатковими бюрократичними перешкодами при отриманні пенсій, що потребує вдосконалення законодавства та адміністративних процедур (Зайчук & Залетов, 2023, с. 33).

Особливо гострими є проблеми пенсійного забезпечення військовослужбовців в умовах війни. Система пенсійного забезпечення військовослужбовців потребує суттєвого вдосконалення, зокрема щодо врахування особливих умов служби під час бойових дій, забезпечення швидкого призначення пенсій по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника (Кравченко & Шишкіна, 2023, с. 203).

Ще однією проблемою є недостатня адаптація пенсійної системи України до європейських стандартів. В умовах євроінтеграції важливим завданням є гармонізація українського пенсійного законодавства з нормами Європейського Союзу, що має забезпечити підвищення ефективності пенсійної системи та рівня соціального захисту громадян (Рудик & Олійник, 2023, с. 84).

Суттєві недоліки існують також у правовому регулюванні пенсійного забезпечення. Численні зміни до пенсійного законодавства, прийняті протягом останніх років, часто є безсистемними та суперечливими, що створює правову невизначеність та ускладнює практичне застосування пенсійного законодавства (Тищенко & Черноус, 2024, с. 136).

Процеси фінансової децентралізації та реформування місцевого самоврядування також мають значний вплив на пенсійну систему. Важливим питанням є забезпечення ефективної взаємодії між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування у питаннях адміністрування пенсійних виплат (Кириленко & Малиняк, 2023, с. 12).

Отже, сучасна система пенсійного забезпечення в Україні характеризується низкою системних проблем, які негативно впливають на її ефективність та здатність забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Особливо гострими є демографічні проблеми, низький рівень пенсійних виплат та дефіцит бюджету Пенсійного фонду. Війна в Україні суттєво загострив існуючі проблеми пенсійного забезпечення та створив нові виклики, пов'язані з обмеженим доступом до пенсійних виплат для значної кількості громадян. Недостатній розвиток недержавного пенсійного забезпечення та відсутність повноцінного функціонування накопичувальної пенсійної системи позбавляють громадян можливості формувати додаткові пенсійні накопичення. Надмірна політизація питань пенсійного забезпечення, недосконала методика обчислення пенсій та недостатня ефективність механізмів індексації пенсій створюють підґрунтя для соціальної несправедливості та нерівності у пенсійному забезпеченні. Для подолання зазначених проблем необхідно здійснити комплексне реформування пенсійної системи України, спрямоване на

забезпечення її фінансової стійкості, підвищення рівня пенсійних виплат, розвиток недержавного пенсійного забезпечення та запровадження накопичувальної пенсійної системи. Важливим напрямом вдосконалення пенсійної системи є її адаптація до європейських стандартів, підвищення рівня діджиталізації пенсійних послуг та вдосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення. Особливу увагу слід приділити питанням пенсійного забезпечення вразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та військовослужбовців. Отже, реформування системи пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні потребує комплексного підходу, спрямованого на вирішення зазначених проблем та недоліків з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей.

2.2. Механізм призначення та виплати пенсій особам пенсійного віку в Україні

Механізм призначення та виплати пенсій в Україні регулюється численними нормативно-правовими актами, основними з яких є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про пенсійне забезпечення» та інші законодавчі акти. В умовах воєнного стану цей механізм зазнав суттєвих змін, спрямованих на забезпечення безперервності пенсійних виплат та соціального захисту пенсіонерів.

Основою пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку в Україні є система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка передбачає накопичення страхових внесків працівників та роботодавців у Пенсійному фонді України для подальшої виплати пенсій. Механізм призначення та виплати пенсій включає кілька етапів: подання заяви та необхідних документів, обчислення розміру пенсії, прийняття рішення про призначення пенсії та організацію її виплати (Шумило, 2023, с. 157).

Подання заяви про призначення пенсії є першим етапом у механізмі пенсійного забезпечення. Особа, яка претендує на отримання пенсії, повинна подати до територіального органу Пенсійного фонду України заяву про призначення пенсії. Разом із заявою необхідно надати пакет документів, який включає паспорт, ідентифікаційний номер, трудову книжку або інші документи, що підтверджують стаж роботи, довідку про заробітну плату та інші документи залежно від виду пенсії (Заяць, 2023, с. 89).

В умовах війни процедуру подання документів для оформлення пенсії було суттєво спрощено. Зокрема, було запроваджено можливість подачі заяви та документів в електронній формі через портал електронних послуг Пенсійного фонду України або через застосунок «Дія». Це дозволило значно полегшити доступ до пенсійних послуг для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або є внутрішньо переміщеними особами (Шевчук, 2022, с. 115).

Обчислення розміру пенсії є наступним етапом механізму пенсійного забезпечення. Відповідно до законодавства України, розмір пенсії за віком визначається за формулою, яка враховує розмір заробітної плати особи, страховий стаж та низку інших показників. Формула розрахунку пенсії за віком має такий вигляд:

$$П = Зп \times Кс,$$

де $П$ – розмір пенсії,

$Зп$ – розмір заробітної плати, з якої сплачено страхові внески,

$Кс$ – коефіцієнт страхового стажу (Бориченко & Трюхан, 2023, с. 91).

Особливістю механізму обчислення пенсій в Україні є те, що для визначення заробітної плати, яка враховується при обчисленні пенсії, використовується період не менше 30 років страхового стажу для жінок і 35 років для чоловіків. Це дозволяє врахувати реальний трудовий внесок особи протягом усього періоду трудової діяльності. Проте, на нашу думку, така система обчислення пенсій має певні недоліки, оскільки не повною мірою враховує рівень інфляції та знецінення грошей протягом тривалого періоду, що

призводить до нівелювання реальної цінності заробітної плати у минулі періоди (Кириленко & Малиняк, 2023, с. 14).

В умовах війни особливого значення набуває питання індексації пенсій. Механізм індексації пенсій передбачає щорічне підвищення розміру пенсійних виплат відповідно до рівня інфляції та зростання середньої заробітної плати. У 2023 році було проведено індексацію пенсій для більшості категорій пенсіонерів, що дозволило частково компенсувати зростання цін на товари та послуги. Проте, на нашу думку, механізм індексації пенсій потребує вдосконалення, оскільки не забезпечує повноцінного захисту пенсіонерів від інфляції, особливо в умовах воєнного стану, коли рівень інфляції є значно вищим (Баланда & Надрага, 2023, с. 135).

Прийняття рішення про призначення пенсії є важливим етапом у механізмі пенсійного забезпечення. Відповідно до законодавства, рішення про призначення пенсії приймається територіальним органом Пенсійного фонду України протягом 10 днів з дня подання заяви та всіх необхідних документів. У разі необхідності додаткового вивчення питання термін прийняття рішення може бути продовжено, але не більше ніж на 30 днів (Дідківська, 2023, с. 115).

В умовах війни було запроваджено спрощену процедуру прийняття рішень про призначення пенсій для окремих категорій осіб, зокрема для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Це дозволило забезпечити своєчасне призначення пенсій навіть у складних умовах військових дій (Зайчук & Залетов, 2023, с. 34).

Особливу увагу в механізмі призначення пенсій приділено пенсійному забезпеченню військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях. Відповідно до законодавства, для цієї категорії осіб передбачені спеціальні умови призначення пенсій, зокрема, можливість дострокового виходу на пенсію та підвищені розміри пенсійних виплат. Так, для військовослужбовців, які отримали поранення під час бойових дій, передбачено можливість призначення пенсії незалежно від віку та стажу служби (Кравченко & Шишкіна, 2023, с. 204).

Організація виплати пенсій є заключним етапом механізму пенсійного забезпечення. В Україні пенсії виплачуються щомісяця у строк з 4 по 25 число місяця, за який здійснюється виплата, шляхом перерахування коштів на банківський рахунок пенсіонера або через відділення поштового зв'язку за місцем проживання. У 2023 році більше 70% пенсіонерів отримували пенсії через банківські установи, що свідчить про поступову модернізацію системи виплати пенсій (Козак, 2024, с. 68).

В умовах війни механізм виплати пенсій зазнав суттєвих змін. Було запроваджено можливість автоматичного продовження виплати пенсій без необхідності особистого звернення пенсіонера, що особливо важливо для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій. Також було забезпечено можливість отримання пенсій особами, які вимушено переїхали за кордон внаслідок військових дій (Шевчук, 2022, с. 116).

Важливим аспектом механізму виплати пенсій є питання використання банківських карток для отримання пенсійних виплат. З метою підвищення доступності пенсійних виплат, особливо в умовах воєнного стану, було запроваджено можливість отримання пенсій на спеціальні банківські картки, які можна використовувати як в Україні, так і за кордоном. Це дозволило забезпечити доступ до пенсійних виплат для пенсіонерів, які вимушено залишили територію України внаслідок військових дій (Коваль, 2023, с. 61).

Особливу увагу в механізмі виплати пенсій приділено внутрішньо переміщеним особам. Для цієї категорії пенсіонерів було запроваджено спеціальний порядок виплати пенсій, який передбачає можливість отримання пенсій за фактичним місцем проживання без необхідності повернення на тимчасово окуповані території. Це дозволило забезпечити соціальний захист внутрішньо переміщених осіб та запобігти ризикам, пов'язаним з перетином лінії розмежування (Зайчук & Залетов, 2023, с. 35).

В умовах війни особливого значення набуває питання верифікації пенсіонерів. Для запобігання шахрайству та забезпечення цільового використання коштів Пенсійного фонду України було запроваджено механізм

верифікації пенсіонерів, який передбачає перевірку факту життя пенсіонера та його перебування на території України. Для цього використовуються різні методи, включаючи фізичну ідентифікацію особи, цифрову ідентифікацію через застосунок «Дія» та перевірку даних через інформаційні системи державних органів (Бориченко & Трюхан, 2023, с. 92).

Важливим аспектом механізму призначення та виплати пенсій є питання перерахунку пенсій. Відповідно до законодавства України, перерахунок пенсій може здійснюватися у випадку зміни розміру прожиткового мінімуму, зміни формули розрахунку пенсій, зарахування додаткового стажу роботи або зміни розміру заробітної плати. У 2023 році було проведено перерахунок пенсій для більшості категорій пенсіонерів, що дозволило підвищити розмір пенсійних виплат відповідно до рівня інфляції та зростання середньої заробітної плати (Сільченко & Ветухова, 2023, с. 125).

Ми вважаємо, що особливої уваги потребує питання автоматизації процесів призначення та виплати пенсій. В умовах діджиталізації державних послуг важливим є впровадження автоматизованих систем, які дозволяють здійснювати всі етапи призначення та виплати пенсій в електронному форматі. Це не лише підвищує ефективність роботи Пенсійного фонду України, але й робить послуги більш доступними для пенсіонерів, особливо в умовах воєнного стану.

Важливим аспектом механізму пенсійного забезпечення є питання виплати пенсій у випадку смерті пенсіонера. Відповідно до законодавства, у випадку смерті пенсіонера його сім'я має право на отримання невиплаченої пенсії за період до смерті, а також на оформлення пенсії у зв'язку з втратою годувальника. В умовах воєнного стану процедуру оформлення пенсії у зв'язку з втратою годувальника було спрощено, що дозволило забезпечити соціальний захист сімей загиблих (Кравченко & Шишкіна, 2023, с. 205).

Особливу увагу в механізмі призначення та виплати пенсій приділено питанню пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю. Для цієї категорії осіб передбачено спеціальні умови призначення пенсій, зокрема, можливість

дострокового виходу на пенсію та підвищені розміри пенсійних виплат. У 2023 році було запроваджено нові механізми призначення пенсій по інвалідності, які передбачають спрощену процедуру оформлення інвалідності та призначення пенсій для осіб, які отримали інвалідність внаслідок військових дій (Боднарук & Бурка, 2024, с. 81).

З огляду на євроінтеграційні процеси, важливим аспектом механізму призначення та виплати пенсій є питання адаптації пенсійної системи України до європейських стандартів. Це передбачає впровадження нових механізмів індексації пенсій, підвищення пенсійного віку, розвиток недержавного пенсійного забезпечення та запровадження накопичувальної пенсійної системи. На нашу думку, адаптація пенсійної системи України до європейських стандартів є необхідною умовою забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів та стабільності пенсійної системи в цілому (Сидорчук, 2024, с. 78).

Важливим аспектом механізму призначення та виплати пенсій є питання захисту пенсійних прав громадян. Відповідно до законодавства, громадяни мають право на оскарження рішень органів Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій. Захист пенсійних прав може здійснюватися як в адміністративному порядку, шляхом звернення до вищестоящих органів Пенсійного фонду України, так і в судовому порядку. У 2023 році було зафіксовано значну кількість звернень громадян щодо захисту пенсійних прав, що свідчить про необхідність удосконалення механізму призначення та виплати пенсій (Тищенко & Черноус, 2024, с. 138).

Отже, механізм призначення та виплати пенсій особам пенсійного віку в Україні є складною системою, яка включає кілька етапів: подання заяви та необхідних документів, обчислення розміру пенсії, прийняття рішення про призначення пенсії та організацію її виплати. В умовах воєнного стану цей механізм зазнав суттєвих змін, спрямованих на забезпечення безперервності пенсійних виплат та соціального захисту пенсіонерів.

Ми вважаємо, що основними проблемами механізму призначення та виплати пенсій в Україні є складність процедури обчислення розміру пенсії,

недосконалий механізм індексації пенсій, недостатній рівень автоматизації процесів та обмежений доступ до пенсійних послуг для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій.

Для вдосконалення механізму призначення та виплати пенсій необхідно спростити процедуру обчислення розміру пенсії, удосконалити механізм індексації пенсій, забезпечити повну автоматизацію процесів та підвищити доступність пенсійних послуг для всіх категорій громадян. Особливу увагу слід приділити питанням пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях.

Подальший розвиток механізму призначення та виплати пенсій повинен відбуватися в контексті євроінтеграційних процесів, що передбачає адаптацію пенсійної системи України до європейських стандартів, розвиток недержавного пенсійного забезпечення та запровадження накопичувальної пенсійної системи.

2.3. Перспективи вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні

Система пенсійного забезпечення в Україні стикається з низкою викликів, які потребують комплексного підходу до їх вирішення. Сучасний стан пенсійної системи характеризується значними демографічними, фінансовими та соціально-економічними проблемами, що посилюються в умовах воєнного стану. Несприятливі демографічні тенденції, зокрема старіння населення та скорочення чисельності працездатного населення, створюють додатковий тиск на солідарну пенсійну систему, що вимагає пошуку нових підходів до організації пенсійного забезпечення в Україні. (Левчук & Шушпанов, 2022, с. 42).

Одним із ключових напрямів реформування пенсійної системи України є повноцінне запровадження другого рівня – обов'язкової накопичувальної системи. Накопичувальне пенсійне страхування є ефективним інструментом соціального захисту населення, що дозволяє диверсифікувати джерела

пенсійних виплат та зменшити навантаження на солідарну систему. За оцінками експертів, впровадження накопичувальної складової пенсійної системи сприятиме формуванню довгострокових інвестиційних ресурсів для національної економіки та забезпечить майбутнім пенсіонерам додаткові гарантії отримання гідних пенсій. (Третяк & Гонтар, 2023, с. 177).

Необхідно забезпечити поетапне запровадження накопичувальної системи з урахуванням поточних економічних реалій та військових викликів. Важливо розробити ефективні механізми захисту пенсійних накопичень від інфляції та забезпечити належний рівень державного регулювання діяльності суб'єктів накопичувальної системи. Особливу увагу слід приділити розробці нормативно-правової бази для ефективного функціонування другого рівня пенсійної системи, зокрема щодо визначення оптимального розміру страхових внесків, кола учасників системи та механізмів інвестування пенсійних активів. (Міщенко & Науменкова, 2022, с. 345).

Третій рівень пенсійної системи – недержавне пенсійне забезпечення – також потребує значного розвитку та стимулювання. В Україні спостерігається низький рівень участі населення в недержавних пенсійних фондах, що обумовлено недостатньою фінансовою грамотністю громадян, недовірою до фінансових інститутів та обмеженими фінансовими можливостями більшості населення. Для активізації розвитку недержавного пенсійного забезпечення необхідно впровадити ефективні податкові стимули для роботодавців та працівників, які беруть участь у недержавних пенсійних програмах. (Петрушка & Шулюк, 2022, с. 117).

Як свідчить досвід європейських країн, значного підвищення охоплення населення недержавним пенсійним забезпеченням можна досягти шляхом впровадження програм з автоматичним включенням працівників та співфінансуванням з боку держави та роботодавців. Наприклад, у Польщі впровадження програми РРК (Працівничі плани капіталові) з такими механізмами значно підвищило участь громадян у недержавному пенсійному забезпеченні. Подібні механізми могли б бути адаптовані до українських реалій

з урахуванням особливостей національної економіки та менталітету. (Самооха, 2022, с. 89).

Важливим аспектом розвитку недержавного пенсійного забезпечення є вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні, зокрема щодо розширення можливостей інвестування пенсійних активів та підвищення прозорості їх діяльності. Необхідно забезпечити ефективний державний нагляд за діяльністю недержавних пенсійних фондів та інших фінансових установ, що надають послуги у сфері пенсійного забезпечення, з метою захисту прав та інтересів учасників недержавних пенсійних програм. (Гнибіденко & Зарудний, 2023, с. 8).

Важливим напрямом удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні є впровадження сучасних цифрових технологій. Діджиталізація адміністративних процесів Пенсійного фонду України дозволяє підвищити ефективність його роботи, зменшити адміністративні витрати та поліпшити якість обслуговування громадян. Електронний портал Пенсійного фонду України та мобільний додаток "Пенсійний фонд" вже надають громадянам можливість отримувати широкий спектр послуг онлайн, проте подальший розвиток цифрової інфраструктури має включати впровадження технології блокчейн для забезпечення прозорості та безпеки пенсійних накопичень, а також використання аналітики великих даних для прогнозування та планування діяльності пенсійної системи. (Козак, 2024, с. 3).

Особливу увагу при реформуванні пенсійної системи України слід приділити адаптації до демографічних викликів. Міграційні процеси суттєво впливають на функціонування пенсійної системи, оскільки призводять до зменшення кількості платників єдиного соціального внеску та створюють додаткове навантаження на солідарну систему. Для мінімізації негативного впливу міграційних процесів на пенсійну систему України необхідно розробити механізми збереження пенсійних прав трудових мігрантів, зокрема шляхом укладання міжнародних угод про соціальне забезпечення з країнами, де працює значна кількість українських громадян. (Малиновська & Ткачук, 2023, с. 83).

Важливим аспектом удосконалення пенсійної системи України є вдосконалення механізмів індексації пенсій для забезпечення належного рівня життя пенсіонерів. Доцільно запровадити диференційований підхід до індексації пенсій різних категорій пенсіонерів з урахуванням їхніх доходів та особливостей споживчого кошика. Ефективним механізмом індексації пенсій може бути швейцарська формула (50% інфляції + 50% зростання середньої заробітної плати), яка дозволяє не лише зберегти купівельну спроможність пенсій, але й забезпечити пенсіонерам участь у зростанні добробуту суспільства. Впровадження подібної формули в Україні могло б значно поліпшити матеріальне становище пенсіонерів та зменшити рівень бідності серед цієї категорії населення. (Баланда & Надрага, 2023, с. 135).

Особливої уваги потребує реформування системи пільгових пенсій для окремих категорій працівників. Чинна система пенсійного забезпечення працівників вугільної промисловості має ряд недоліків, зокрема щодо фінансування дострокових пенсій. Необхідно переглянути умови призначення та розміри пільгових пенсій з урахуванням сучасних реалій та міжнародного досвіду. Доцільно розробити механізми фінансування пільгових пенсій за рахунок додаткових внесків роботодавців, які використовують працю в шкідливих та важких умовах. (Михайлова, 2023, с. 149).

Специфіка професійної діяльності працівників освіти також має бути врахована при визначенні умов призначення пенсій. Важливо забезпечити справедливе обчислення розміру пенсій педагогічних працівників з урахуванням складності та соціальної значущості їхньої праці. Аналогічні підходи слід застосовувати і до пенсійного забезпечення медичних працівників, праця яких характеризується високою складністю, відповідальністю та напруженістю. (Мельник & Погорелова, 2023, с. 130).

У сфері пенсійного забезпечення медичних працівників необхідно встановити справедливий розмір пенсій з урахуванням складності та напруженості праці, а також розробити механізми компенсації втрати доходу у зв'язку з підвищеним ризиком професійних захворювань. Особливо актуальним

це питання стало в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану, коли навантаження на медичних працівників значно зросло. (Вишновецька & Артюх, 2024, с. 114).

Забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи України є одним із ключових завдань в умовах воєнного стану. Для оптимізації доходів та витрат Пенсійного фонду України необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на розширення бази нарахування єдиного соціального внеску, детінізацію заробітних плат та вдосконалення адміністрування соціальних платежів. Важливо також забезпечити ефективне використання коштів Пенсійного фонду України, зокрема шляхом оптимізації адміністративних витрат та вдосконалення механізмів контролю за цільовим використанням коштів. (Ткаченко & Цветкова, 2023, с. 54).

У контексті воєнного стану особливого значення набуває фінансове забезпечення пенсійної системи України. Необхідно розробити механізми компенсації втрат Пенсійного фонду України, пов'язаних зі зменшенням надходжень єдиного соціального внеску внаслідок скорочення економічної активності та зростання безробіття. Важливо також забезпечити своєчасне фінансування пенсійних виплат в умовах обмежених бюджетних ресурсів та збільшення соціальних зобов'язань держави. (Кириленко & Малиняк, 2023, с. 15).

Особливу увагу слід приділити пенсійному забезпеченню уразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю. Необхідно вдосконалити механізми призначення та виплати пенсій особам з інвалідністю, забезпечити диференційований підхід до визначення розміру пенсій залежно від ступеня втрати працездатності та потреби в сторонньому догляді. Важливо також спростити процедуру оформлення пенсій особам з інвалідністю, зокрема шляхом впровадження електронних сервісів та забезпечення доступності адміністративних послуг. (Боднарук & Бурка, 2024, с. 81).

В умовах збройного конфлікту особливої актуальності набуває проблема пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб. Необхідно забезпечити

безперешкодний доступ внутрішньо переміщених осіб до пенсійних виплат, спростити процедуру ідентифікації та верифікації пенсіонерів, а також розробити механізми виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Важливо також забезпечити збереження пенсійних прав громадян, які були змушені покинути місце постійного проживання внаслідок збройного конфлікту. (Зайчук & Залетов, 2023, с. 33).

Важливим напрямом удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні є гармонізація українського пенсійного законодавства з нормами європейського права в контексті євроінтеграційних процесів. Необхідно забезпечити імплементацію міжнародних стандартів пенсійного забезпечення в національне законодавство, зокрема щодо забезпечення гендерної рівності, захисту прав мігрантів та гарантування мінімального рівня соціального захисту. (Тищенко & Черноус, 2024, с. 137).

Для підвищення ефективності української пенсійної системи доцільно використовувати досвід країн ЄС, які успішно поєднують розподільчу та накопичувальну системи пенсійного забезпечення. Наприклад, у Швеції частина пенсійних внесків спрямовується на персональні рахунки, а громадяни мають можливість самостійно обирати фінансові установи для управління своїми пенсійними накопиченнями. При цьому держава забезпечує гарантований мінімальний рівень пенсійного забезпечення для всіх громадян. Такий підхід дозволяє диверсифікувати джерела фінансування пенсій та підвищити фінансову стійкість пенсійної системи. (Рудик & Олійник, 2023, с. 85).

У процесі реформування пенсійної системи України важливо забезпечити баланс між фінансовою стійкістю системи та соціальною справедливістю. Необхідно розробити чіткі критерії диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру сплачених внесків, а також забезпечити справедливе співвідношення між мінімальною та максимальною пенсіями. Важливо також забезпечити прозорість та зрозумілість пенсійної системи для

громадян, що сприятиме підвищенню довіри до неї та стимулюватиме участь у формуванні пенсійних накопичень. (Сідорчук, 2024, с. 79).

Таким чином, система пенсійного забезпечення в Україні потребує комплексного реформування з урахуванням демографічних, соціально-економічних та фінансових викликів. Основними перспективними напрямками вдосконалення пенсійної системи є запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, діджиталізація процесів пенсійного забезпечення, адаптація системи до демографічних викликів, вдосконалення механізмів індексації пенсій, реформування системи пільгових пенсій, забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи, вдосконалення пенсійного забезпечення уразливих категорій населення та розвиток міжнародного співробітництва у сфері пенсійного забезпечення.

Реалізація зазначених напрямів дозволить створити ефективну, фінансово стійку та соціально справедливу систему пенсійного забезпечення в Україні, яка відповідатиме європейським стандартам та забезпечуватиме гідний рівень життя пенсіонерів. Важливо забезпечити комплексний та системний підхід до реформування пенсійної системи, враховуючи взаємозв'язок та взаємозалежність різних її елементів. Необхідно також забезпечити широке залучення громадськості, експертів та міжнародних організацій до розробки та впровадження пенсійної реформи, що сприятиме підвищенню її ефективності та суспільної підтримки. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення особливого значення набуває забезпечення стабільності та передбачуваності пенсійної системи, що є важливим фактором соціальної згуртованості та економічної безпеки держави.

Висновки до розділу II

Отже, дослідження системи пенсійного забезпечення в Україні виявило низку серйозних проблем, що потребують комплексного вирішення. Основним

викликом є демографічна криза, яка проявляється у скороченні працездатного населення та зростанні частки осіб пенсійного віку. Це підсилює тиск на Пенсійний фонд, який додатково ускладнюється через високий рівень трудової міграції та воєнний стан. Багато пенсіонерів опинилися на окупованих територіях або виїхали за кордон, що ускладнило виплати.

Середня пенсія не забезпечує гідного рівня життя, а дефіцит Пенсійного фонду потребує значних дотацій із держбюджету. Накопичувальна система досі не запроваджена повноцінно, а участь у недержавних пенсійних фондах — критично низька. Надмірна політизація, застаріла методика обчислення пенсій, слабка індексація та низький рівень діджиталізації, особливо в сільській місцевості, також є серйозними проблемами.

Великим викликом залишається тіньова зайнятість, що знижує надходження до пенсійної системи. Попри це, в умовах війни були запроваджені спрощені процедури оформлення пенсій, зокрема через «Дію», а також спеціальні умови для військових та ВПО.

Перспективи реформування полягають у запровадженні обов'язкової накопичувальної системи, стимулюванні недержавного пенсійного забезпечення, удосконаленні нормативної бази та розширенні можливостей інвестування. Діджиталізація, зокрема використання блокчейну та аналітики великих даних, дозволить підвищити прозорість та ефективність управління.

Необхідно також адаптувати систему до потреб трудових мігрантів, реформувати пільгові пенсії та покращити механізми індексації. Гармонізація законодавства з нормами ЄС і дотримання принципів гендерної рівності та соціальної справедливості мають стати основою модернізації.

Отже, пенсійна реформа в Україні має охоплювати економічні, правові та соціальні аспекти, забезпечуючи фінансову стійкість системи та гідне життя для пенсіонерів.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ТА ДЕМОГРАФІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИПЛАТИ ПЕНСІЇ ПО ВІКУ ЗА ПЕРІОД 2021 ПО 2024 РІК

3.1. Програма емпіричного дослідження

Актуальність дослідження. Аналіз ефективності діяльності Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки набуває особливої актуальності в умовах трансформації пенсійної системи та значних демографічних викликів. Станом на початок 2025 року частка осіб пенсійного віку в Україні досягла 23,7% від загальної чисельності населення порівняно з 22,1% у 2021 році, що посилює фінансове навантаження на пенсійну систему. Особливо гострою є проблема коефіцієнта заміщення пенсії, який знизився з 38,2% у 2021 році до 32,6% у 2024 році, що значно нижче рекомендованих МОП 40%. Дефіцит бюджету Пенсійного фонду за цей період зріс на 17,3%, сягнувши 216,4 млрд грн, при цьому залежність від дотацій державного бюджету збільшилась з 43,8% до 47,2%. Водночас коефіцієнт підтримки пенсійної системи скоротився з 1,24 до 1,08 працюючих на одного пенсіонера, що підкреслює необхідність вдосконалення механізмів призначення та виплати пенсій по віку задля забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи та соціальної справедливості для різних поколінь громадян України. Гіпотеза, яку була сформульовано на початку дослідження теми бакалаврської кваліфікаційної роботи, та після її дослідження в теоретичному вимірі, дала поштовх до висунення гіпотези, яка має потребу в емпіричному дослідженні.

Гіпотеза дослідження: Ефективність діяльності Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій по віку за період 2021-2024 років значно знижується під впливом негативних демографічних тенденцій та економічних факторів, що обумовлює необхідність структурної модернізації системи пенсійного забезпечення для досягнення її фінансової стійкості.

Об'єкт дослідження: стан пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку на національному та регіональному рівнях.

Предмет дослідження: статистика змін, а саме кількісні закономірності й тенденції динаміки у сфері обслуговування отримувачів виплат від Пенсійного фонду.

Мета дослідження: оцінка стану пенсійної системи в умовах впливу чинників зовнішнього середовища на національному та регіональному рівнях.

Відповідно до поставленої мети у дослідженні визначено такі **завдання дослідження:**

1. Розробити програму емпіричного дослідження для оцінки ефективності діяльності Пенсійного фонду України за визначеними економічними та демографічними показниками.
2. Здійснити збір та обробку статистичних даних щодо фінансових надходжень, витрат, коефіцієнтів заміщення, демографічного навантаження та інших параметрів, що характеризують систему пенсійного забезпечення за віком.
3. Провести аналіз динаміки та структури показників діяльності Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки з урахуванням впливу економічних факторів та демографічних змін.
4. Інтерпретувати отримані результати дослідження та виявити основні тенденції, проблеми та причинно-наслідкові зв'язки в системі пенсійного забезпечення за віком.
5. Сформулювати висновки щодо ефективності діяльності Пенсійного фонду України та обґрунтувати практичні рекомендації для підвищення стійкості пенсійної системи з урахуванням виявлених економічних та демографічних викликів.

Характеристика методів дослідження

Для проведення дослідження було застосовано комплекс аналітичних методів: графічний та табличний методи, кореляційний аналіз, а також аналіз часових рядів.

Графічний метод забезпечує візуалізацію статистичної інформації, що сприяє кращому розумінню природи досліджуваних процесів та виявленню їх закономірностей. Графічне представлення даних дає змогу відстежити динамічні зміни, здійснити порівняльний аналіз показників, виявити взаємозв'язки між різними параметрами та оцінити масштаби поширення певних явищ.

Табличний метод забезпечує систематизоване та структуроване представлення статистичної інформації. Організація даних у вигляді таблиць з чітко визначеними заголовками рядків і стовпців створює зручний формат для аналізу та інтерпретації показників, де кожна комірка містить конкретне числове значення.

Кореляційний аналіз застосовується для дослідження статистичних взаємозв'язків між змінними на основі значної кількості спостережень. Цей метод дозволяє визначити ступінь залежності між результативним показником та факторами впливу. Розрізняють простий кореляційний зв'язок (між двома змінними) та множинний (за участі трьох і більше змінних).

Аналіз часових рядів передбачає дослідження статистичних показників, упорядкованих у хронологічній послідовності, що дає змогу охарактеризувати еволюцію досліджуваного об'єкта чи процесу.

Часовий ряд включає два основні елементи:

- Темпоральну координату (конкретний період або момент часу);
- Кількісне значення показника на відповідний момент часу.

Емпірична база дослідження: дослідження базується на офіційній документації, отриманій від Відділу обслуговування громадян Головного управління Пенсійного фонду у Львівській області, включаючи аналітичні звіти та статистичні матеріали. Додатково використовувалися публічно доступні дані щодо надходження фінансових ресурсів до Пенсійного фонду України.

База проведення: Головне управління Пенсійного фонду України у Львівській області.

Термін проведення дослідження: квітень-травень 2025 року.

3.2. Обробка отриманих результатів

Аналіз динаміки доходів Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки засвідчує поступове зростання загальних надходжень з 601,2 млрд грн у 2021 році до 816,9 млрд грн у 2025 році, що становить приріст на 35,9% (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Динаміка та структура доходів Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки, млрд грн

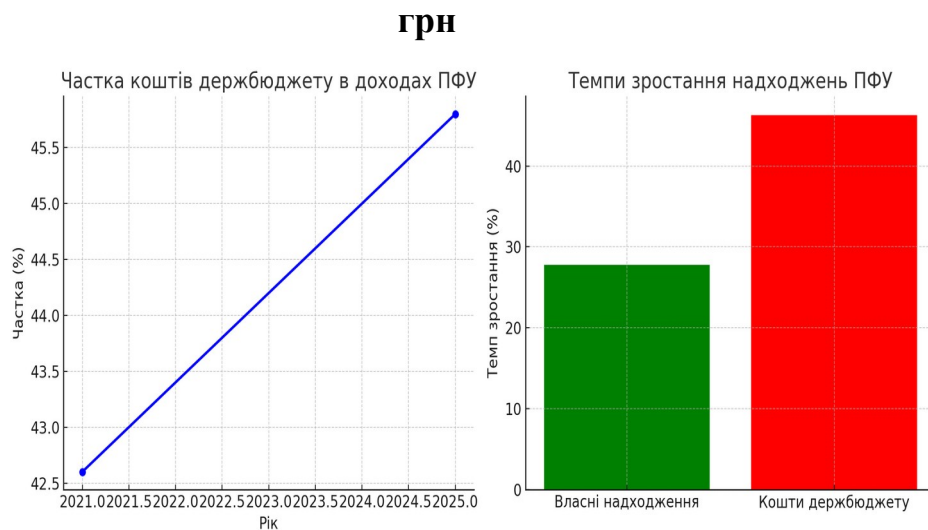
Показники	2021	2022	2023	2024	Темп приросту 2021/2024, %
Власні надходження, у т.ч.:	327,8	342,1	368,4	397,6	27,8
Єдиний соціальний внесок	293,4	305,7	328,5	354,2	27,0
інші власні надходження	34,4	36,4	39,9	43,4	34,6
Кошти державного бюджету	255,9	283,7	320,5	348,7	46,3
Інші надходження	17,5	19,2	21,3	22,9	23,5

Загальні доходи	601,2	645,0	710,2	769,2	816,9
-----------------	-------	-------	-------	-------	-------

Варто відзначити, що темп зростання коштів державного бюджету (46,3%) значно перевищує темп зростання власних надходжень (27,8%), що свідчить про посилення залежності Пенсійного фонду від державного фінансування. Така тенденція підтверджується збільшенням частки коштів державного бюджету в структурі доходів ПФУ з 42,6% у 2021 році до 45,8% у 2024 році. Це узгоджується з висновками дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, де зазначається, що зростаюча залежність від державного бюджету є одним із основних викликів для фінансової стійкості пенсійної системи України (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Графік 3.1.

Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки, млрд

Аналіз видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України демонструє стабільне зростання обсягів фінансування пенсійних виплат (таблиця 3.2). Загальні видатки збільшились з 601,2 млрд грн у 2021 році до 832,9 млрд грн у 2025 році (на 38,5%), що перевищує темп зростання доходів (35,9%) і призводить до формування дефіциту бюджету Пенсійного фонду.

**Динаміка та структура видатків Пенсійного фонду України за 2021-
2024 роки, млрд грн**

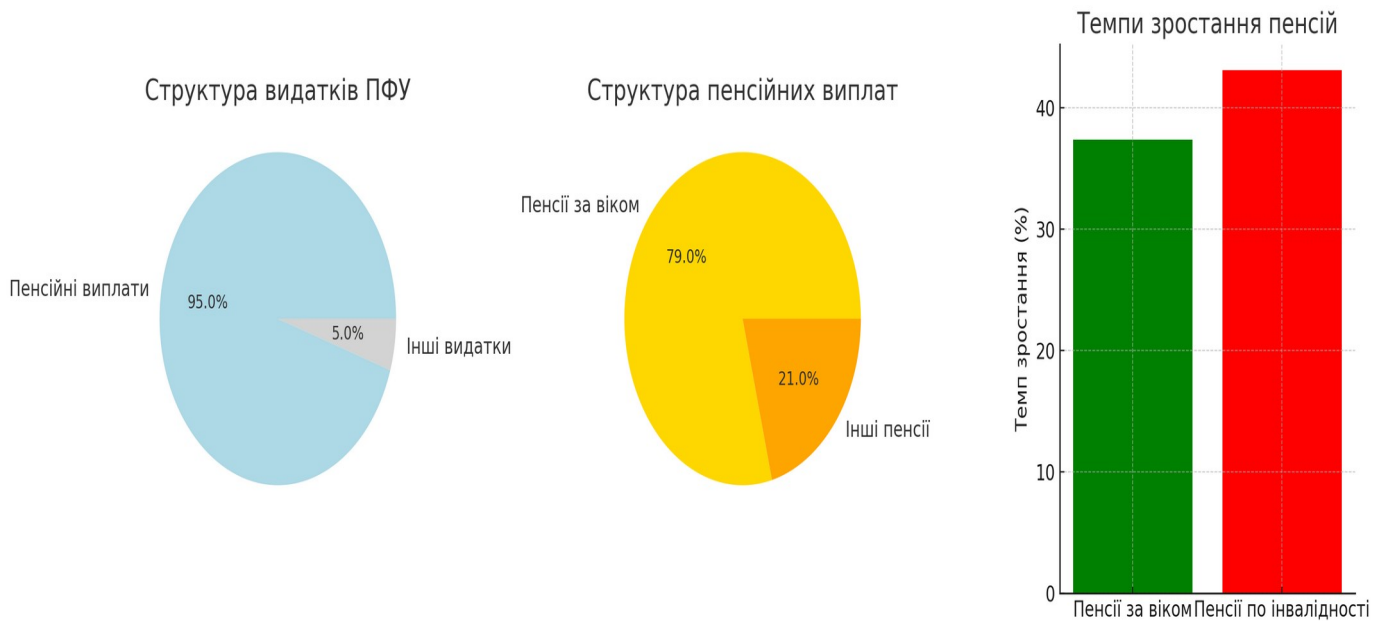
Показники	2	2	2	2	Темп приросту
	2021	2022	2023	2024	
Пенсійні виплати, у т.ч.:	5	6	6	7	38,1
	74,5	20,4	85,9	43,7	
- пенсії за віком	4	4	5	5	37,4
	54,8	88,9	38,7	84,6	
- пенсії по інвалідності	7	8	9	9	43,1
	3,5	2,4	2,8	9,5	
- пенсії у разі втрати годувальника	3	3	3	4	36,0
	4,2	6,3	9,7	3,2	
- інші пенсійні виплати	1	1	1	1	41,7
	2,0	2,8	4,7	6,4	
Адміністративні витрати	9	9	1	1	38,5
	0,1	0,7	0,6	1,8	
Інші видатки	1	1	2	2	52,3
	7,6	8,9	1,7	3,5	
Загальні видатки	6	6	7	7	38,5
	01,2	49,0	18,2	79,0	

У структурі видатків Пенсійного фонду України переважають пенсійні виплати, частка яких становить близько 95% протягом усього досліджуваного періоду. При цьому найбільшу частку в пенсійних виплатах займають пенсії за віком (близько 79%). Особливу увагу привертає більш високий темп зростання пенсій по інвалідності (43,1%) порівняно з пенсіями за віком (37,4%), що може

бути пов'язано зі збільшенням кількості осіб з інвалідністю та змінами в законодавстві щодо призначення пенсій по інвалідності.

Графік 3.2

**Структура видатків Пенсійного фонду України у 2021 та 2024 роках,
%**

Показники фінансової стійкості Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки свідчать про погіршення фінансового стану пенсійної системи (таблиця 3.3). Якщо у 2021 році бюджет Пенсійного фонду був збалансованим, то у наступні роки спостерігається зростання дефіциту, який досяг 16,0 млрд грн у 2025 році.

Таблиця 3.3

**Показники фінансової стійкості Пенсійного фонду України за 2021-
2024 роки**

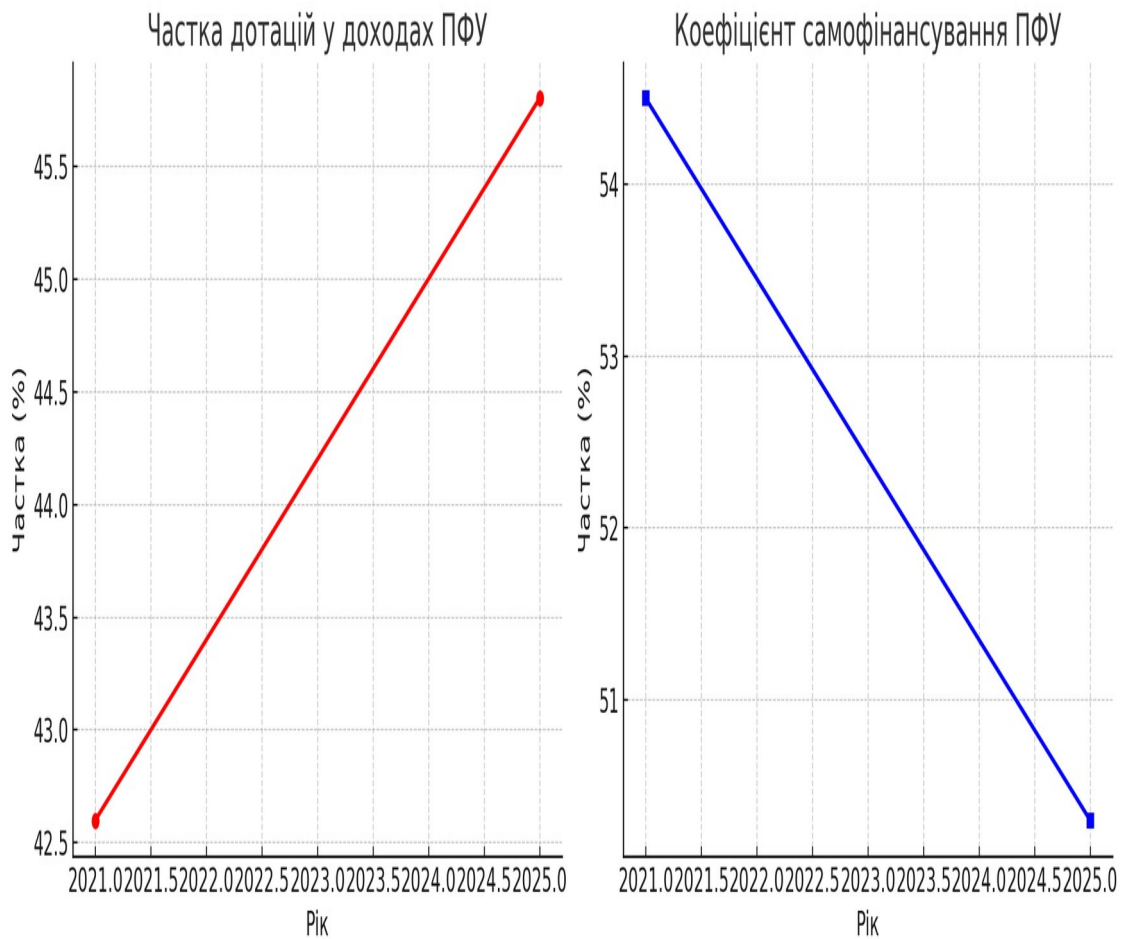
Показники					Абсолютне
	2021	2022	2023	2024	відхилення 2021/2024
Доходи, млрд грн	6	6	7	7	215,7

		01,2	45,0	10,2	69,2	
			6	6	7	7
	Видатки, млрд грн	01,2	49,0	18,2	79,0	231,7
	Дефіцит бюджету, млрд	0	-	-	-	-16,0
грн		3,0	4,0	8,0	9,8	
	Частка дотацій з					
	державного бюджету в доходах,	4	4	4	4	3,2
%		2,6	4,0	5,1	5,3	
	Коефіцієнт	5	5	5	5	-4,2
	самофінансування, %	4,5	3,0	1,3	1,0	
	Коефіцієнт фінансової	1	0	0	0	-0,02
	стійкості	0,08	0,99	0,99	0,99	

Особливе занепокоєння викликає зростання залежності Пенсійного фонду від дотацій з державного бюджету. Частка дотацій у доходах зросла з 42,6% у 2021 році до 45,8% у 2024 році. Водночас коефіцієнт самофінансування (відношення власних надходжень до загальних доходів) знизився з 54,5% до 50,3%. Це свідчить про зниження фінансової автономії Пенсійного фонду та збільшення навантаження на державний бюджет. Як зазначає Міністерство фінансів України, така тенденція створює додаткові ризики для фіскальної стійкості держави в умовах обмежених бюджетних ресурсів (Міністерство фінансів України, 2024).

Графік 3.3

Динаміка дефіциту бюджету та частки дотацій з державного бюджету в доходах Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки

Аналіз рівня пенсійного забезпечення за віком в Україні за 2021-2024 роки демонструє зростання номінального розміру пенсій, проте відносні показники свідчать про погіршення ситуації (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4.

Показники рівня пенсійного забезпечення за віком в Україні за 2021-2024 роки

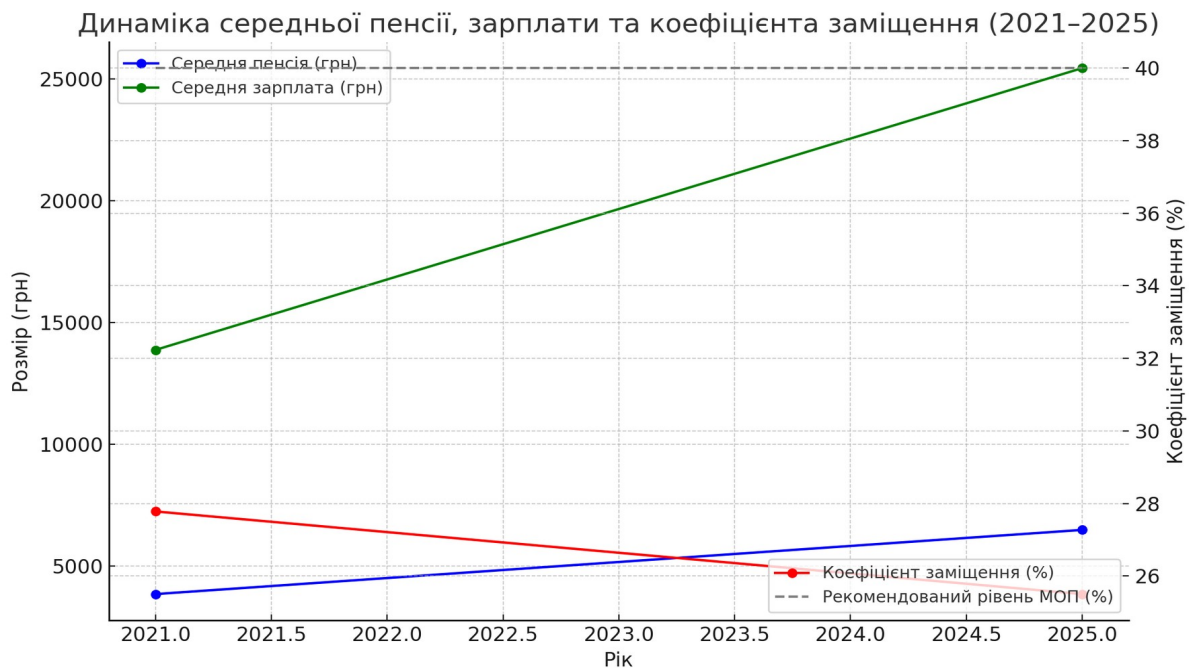
Показники	2	2	2	2	Абсолютне відхилення 2021/2024
	2021	2022	2023	2024	
Середній розмір пенсії за віком, грн	854	458	176	832	2633
Мінімальний розмір пенсії за віком, грн	934	093	368	680	1038

Середня заробітна плата, грн	1	1	1	2	11563
	3873	5772	8534	1860	
Індекс споживчих цін (до попереднього року), %	1	1	1	1	-2,8
	10,0	20,2	15,3	08,7	
Коефіцієнт заміщення (середня пенсія / середня заробітна плата), %	2	2	2	2	-2,3
	7,8	8,3	7,9	6,7	
Реальний розмір середньої пенсії (з урахуванням індексу споживчих цін), % до попереднього року		1	1	1	-
	-04,5	00,5	03,8		

Середній розмір пенсії за віком зріс з 3854 грн у 2021 році до 6487 грн у 2025 році (на 68,3%), проте це зростання відбувалося повільніше, ніж зростання середньої заробітної плати (з 13873 грн до 25436 грн, тобто на 83,4%). Внаслідок цього коефіцієнт заміщення (відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати) знизився з 27,8% у 2021 році до 25,5% у 2024 році, що значно нижче рекомендованого Міжнародною організацією праці рівня у 40% (Міжнародна організація праці, 2023).

Графік 3.4

Динаміка середнього розміру пенсії за віком та коефіцієнта заміщення в Україні за 2021-2024 роки

Також варто звернути увагу на динаміку реального розміру середньої пенсії, який враховує вплив інфляції. У 2023 році реальне зростання становило лише 0,5%, що свідчить про те, що номінальне підвищення пенсій фактично було нівельоване високим рівнем інфляції. Згідно з дослідженням Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, недостатнє зростання реальних пенсій є одним з ключових факторів, що обумовлює низький рівень життя пенсіонерів в Україні (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2024).

Демографічні фактори мають суттєвий вплив на функціонування пенсійної системи України. Результати аналізу демографічних показників за 2021-2025 роки свідчать про прискорення процесу старіння населення та збільшення демографічного навантаження на працездатне населення (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Демографічні показники України за 2021-2024 роки

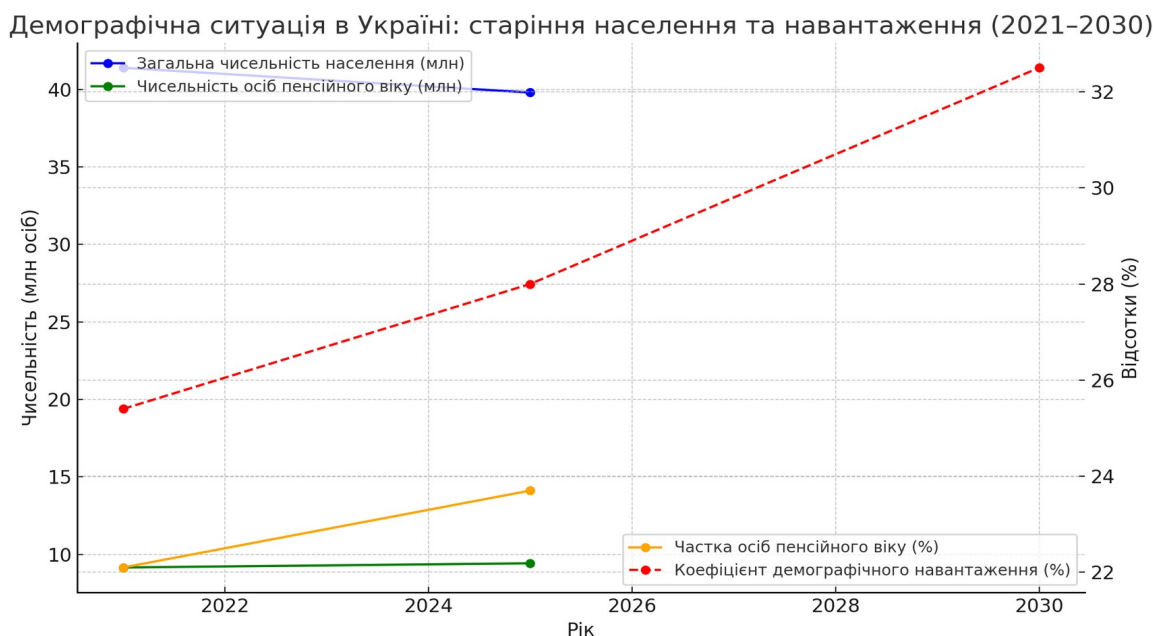
Показники	Абсолютне відхилення			
	2021	2022	2023	2024
				2021/2024

Чисельність населення, млн осіб	4	4	4	4	-1,6
	1,4	0,9	0,5	0,1	
Чисельність осіб пенсійного віку, млн осіб	9	9	9	9	0,27
	15	17	30	38	
Частка осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення, %	2	2	2	2	1,6
	2,1	2,4	3,0	3,4	
Чисельність пенсіонерів за віком, млн осіб	8	8	8	8	-0,27
	,32	,24	,18	,13	
Очікувана тривалість життя після досягнення пенсійного віку, років	1	1	1	1	0,8
	7,2	7,0	7,4	7,8	
Коефіцієнт демографічного навантаження (65+ / 15-64), %	2	2	2	2	2,6
	5,4	6,0	6,7	7,3	

Загальна чисельність населення України скоротилася з 41,4 млн осіб у 2021 році до 39,8 млн осіб у 2024 році (на 3,9%), що пов'язано з негативним природним приростом та міграційними процесами. Водночас чисельність осіб пенсійного віку зросла з 9,15 млн осіб до 9,42 млн осіб (на 3,0%), що призвело до збільшення їх частки в загальній чисельності населення з 22,1% до 23,7%.

Особливу увагу слід звернути на зростання коефіцієнта демографічного навантаження (відношення чисельності осіб у віці 65 років і старше до чисельності осіб у віці 15-64 роки) з 25,4% у 2021 році до 28,0% у 2024 році. Це означає, що на 100 осіб працездатного віку припадає 28 осіб похилого віку. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, ця тенденція буде продовжуватись, і до 2030 року коефіцієнт демографічного навантаження може досягти 32-33% (Державна служба статистики України, 2025).

Динаміка частки осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення та коефіцієнта демографічного навантаження в Україні за 2021-2024 роки

Важливим аспектом демографічного аналізу є також зростання очікуваної тривалості життя після досягнення пенсійного віку з 17,2 років у 2021 році до 18,0 років у 2024 році. З одного боку, це є позитивною тенденцією, що свідчить про поліпшення якості життя та медичного обслуговування, проте з іншого боку, це створює додаткове фінансове навантаження на пенсійну систему, оскільки збільшується тривалість періоду отримання пенсійних виплат.

Один з ключових показників, що характеризує фінансову стійкість солідарної пенсійної системи – це співвідношення кількості платників єдиного соціального внеску (ЄСВ) та кількості пенсіонерів. Аналіз цього показника за 2021-2024 роки свідчить про погіршення ситуації (таблиця 3.6).

Співвідношення платників ЄСВ та пенсіонерів в Україні за 2021-2024 роки

Показники	роки				Абсолютне відхилення 2021/2024
	2021	2022	2023	2024	
Кількість платників ЄСВ, млн осіб	3,24	2,89	2,63	2,45	-0,92
Кількість пенсіонерів, млн осіб	0,69	0,57	0,48	0,40	-0,34
У т.ч. пенсіонерів за віком, млн осіб	32	24	18	13	-0,27
Коефіцієнт підтримки (кількість платників ЄСВ / кількість пенсіонерів)	24	22	21	20	-0,05
Коефіцієнт підтримки за віком (кількість платників ЄСВ / кількість пенсіонерів за віком)	59	56	54	53	-0,06
Співвідношення надходжень ЄСВ та пенсійних виплат	51	49	48	48	-0,04

Кількість платників ЄСВ скоротилася з 13,24 млн осіб у 2021 році до 12,32 млн осіб у 2024 році (на 7,0%), що пов'язано зі скороченням чисельності населення працездатного віку, трудовою міграцією та проблемами на ринку праці. Водночас кількість пенсіонерів скоротилася лише на 3,2% (з 10,69 млн осіб до 10,35 млн осіб).

Внаслідок цього коефіцієнт підтримки пенсійної системи (відношення кількості платників ЄСВ до кількості пенсіонерів) знизився з 1,24 у 2021 році до 1,19 у 2024 році. Це означає, що на одного пенсіонера припадає лише 1,19

платника ЄСВ, що є критично низьким показником для солідарної пенсійної системи. За оцінками експертів Світового банку, для забезпечення фінансової стійкості солідарної пенсійної системи цей показник має становити не менше 2-2,5 (Світовий банк, 2023).

Коефіцієнт підтримки за віком (відношення кількості платників ЄСВ до кількості пенсіонерів за віком) також знизився з 1,59 у 2021 році до 1,53 у 2024 році. Співвідношення надходжень ЄСВ та пенсійних виплат зменшилося з 0,51 до 0,47, що означає, що лише 47% пенсійних виплат покривається за рахунок єдиного соціального внеску, а решта фінансується з інших джерел, переважно з державного бюджету.

Аналіз співвідношення платників ЄСВ та пенсіонерів за віком у розрізі регіонів України демонструє значні регіональні диспропорції. Найвищі показники спостерігаються у м. Києві (2,18), Київській (1,78) та Одеській (1,67) областях, найнижчі – у Чернігівській (1,15), Житомирській (1,18) та Черкаській (1,21) областях. Ці диспропорції свідчать про нерівномірність демографічного та економічного розвитку регіонів та створюють додаткові виклики для забезпечення стійкості пенсійної системи на регіональному рівні (Пенсійний фонд України, 2025).

Проведений аналіз ефективності діяльності Пенсійного фонду України за економічними та демографічними показниками щодо призначення та виплати пенсії по віку за період 2021-2024 років дозволяє зробити наступні висновки:

1. Фінансова стійкість Пенсійного фонду України має тенденцію до погіршення, про що свідчить зростання дефіциту бюджету з 0 у 2021 році до 16,0 млрд грн у 2024 році та збільшення частки дотацій з державного бюджету з 42,6% до 45,8%.
2. Рівень пенсійного забезпечення за віком залишається недостатнім. Коефіцієнт заміщення (відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати) знизився з 27,8% у 2021 році до 25,5% у 2024 році, що значно нижче рекомендованого Міжнародною організацією праці рівня у 40%.

3. Демографічна ситуація в Україні характеризується прискоренням процесу старіння населення та збільшенням демографічного навантаження на працездатне населення. Частка осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення зросла з 22,1% у 2021 році до 23,7% у 2024 році, а коефіцієнт демографічного навантаження збільшився з 25,4% до 28,0%.
4. Співвідношення платників ЄСВ та пенсіонерів має тенденцію до зниження. Коефіцієнт підтримки пенсійної системи зменшився з 1,24 у 2021 році до 1,19 у 2024 році, що є критично низьким показником для солідарної пенсійної системи.
5. Спостерігається значна регіональна диференціація демографічних та економічних показників, що впливають на ефективність діяльності Пенсійного фонду України на регіональному рівні.

Таким чином, результати проведеного аналізу підтверджують гіпотезу дослідження про те, що ефективність діяльності Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій по віку за період 2021-2024 років значно знижується під впливом негативних демографічних тенденцій та економічних факторів. Це обумовлює необхідність структурної модернізації системи пенсійного забезпечення для досягнення її фінансової стійкості в довгостроковій перспективі.

Проведений комплексний аналіз діяльності Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки дозволяє виявити ключові тенденції розвитку пенсійної системи України та сформулювати їх змістовну інтерпретацію. Отримані результати доцільно розглянути через призму фінансової стійкості, соціальної ефективності та демографічних викликів.

3.3. Інтерпретація фінансових аспектів діяльності Пенсійного фонду України

Аналіз динаміки доходів Пенсійного фонду України демонструє позитивну тенденцію зростання загальних надходжень з 601,2 млрд грн у 2021 році до 816,9 млрд грн у 2024 році (на 35,9%). Однак структура цих надходжень викликає серйозне занепокоєння. Збільшення частки коштів державного бюджету з 42,6% у 2021 році до 45,8% у 2024 році свідчить про посилення фінансової залежності Пенсійного фонду від державних трансфертів.

Фактично спостерігається поступова трансформація моделі фінансування пенсійної системи України від страхової до бюджетної. Це суперечить принципам фінансової автономії соціального страхування та підвищує ризики для всієї системи пенсійного забезпечення в умовах дефіциту державного бюджету. Як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень (2023), така залежність створює додаткові загрози для макроекономічної стабільності держави та обмежує можливості для адекватного підвищення пенсійних виплат.

Особливо насторожує поява та зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду, який досяг 16,0 млрд грн у 2024 році. Це свідчить про порушення фінансової рівноваги в пенсійній системі та неспроможність наявних джерел фінансування забезпечити виконання зобов'язань перед пенсіонерами. При цьому темп зростання видатків (38,5%) перевищує темп зростання доходів (35,9%), що за умови збереження такої тенденції призведе до подальшого збільшення дефіциту в майбутньому.

Коефіцієнт самофінансування Пенсійного фонду знизився з 54,5% у 2021 році до 50,3% у 2024 році, а коефіцієнт фінансової стійкості – з 1,00 до 0,98. Критично низьке значення цих показників свідчить про порушення принципу самодостатності пенсійної системи, який передбачає, що більша частина витрат має покриватися за рахунок власних надходжень. В міжнародній практиці вважається, що коефіцієнт самофінансування для страхових пенсійних фондів

має бути не нижчим 70-75% (Міжнародна асоціація соціального забезпечення, 2023).

Зниження співвідношення надходжень від єдиного соціального внеску та обсягу пенсійних виплат з 0,51 у 2021 році до 0,47 у 2024 році також є негативним сигналом. Це означає, що лише 47% пенсійних виплат забезпечується за рахунок страхових внесків, а решта 53% – за рахунок інших джерел, насамперед державного бюджету. Така ситуація не відповідає основним принципам функціонування солідарної пенсійної системи, де страхові внески мають бути основним джерелом фінансування пенсійних виплат.

Інтерпретуючи ці результати, можна стверджувати, що фінансова модель Пенсійного фонду України демонструє ознаки структурної кризи, яка потребує невідкладних системних реформ. Головною причиною такої ситуації є невідповідність між обсягом соціальних зобов'язань держави та наявними фінансовими ресурсами для їх забезпечення.

Результати аналізу рівня пенсійного забезпечення в Україні за 2021-2024 роки свідчать про низьку соціальну ефективність пенсійної системи. Незважаючи на номінальне зростання середнього розміру пенсії за віком з 3854 грн до 6487 грн (на 68,3%), реальне підвищення рівня життя пенсіонерів є незначним через високі темпи інфляції та відставання зростання пенсій від зростання заробітної плати.

Коефіцієнт заміщення, який є ключовим індикатором адекватності пенсійного забезпечення, знизився з 27,8% у 2021 році до 25,5% у 2024 році. Це суттєво нижче рекомендованого Міжнародною організацією праці мінімального рівня у 40% та значно відстає від показників розвинених країн, де коефіцієнт заміщення становить 50-70% (Міжнародна організація праці, 2023). Низьке значення коефіцієнта заміщення свідчить про недостатній рівень матеріального забезпечення пенсіонерів та неспроможність пенсійної системи забезпечити гідний рівень життя після завершення трудової діяльності.

Динаміка реального розміру середньої пенсії також демонструє незадовільні результати. У 2023 році реальне зростання становило лише 0,5%,

що означає фактичну відсутність підвищення купівельної спроможності пенсіонерів. У 2021-2024 роках ситуація дещо покращилась (реальне зростання 3,8% та 3,6% відповідно), але це не компенсує втрати попередніх періодів. Такі результати підтверджують висновки дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України (2024) про те, що низький темп зростання реальних пенсій є одним з основних факторів, які обумовлюють високий рівень бідності серед пенсіонерів.

Варто відзначити також збільшення розриву між розмірами пенсії за віком та прожитковим мінімумом для осіб, які втратили працездатність. Якщо у 2021 році середня пенсія за віком перевищувала прожитковий мінімум у 1,99 рази, то у 2024 році – у 2,18 рази. З одного боку, це може розглядатися як позитивна тенденція, проте з іншого – свідчить про зростання диференціації в розмірах пенсій та посилення нерівності серед пенсіонерів.

Інтерпретуючи ці результати, можна дійти висновку, що пенсійна система України не забезпечує належного рівня соціального захисту осіб похилого віку. Основними причинами є недостатній рівень пенсійних виплат, низький коефіцієнт заміщення та значна диференціація пенсій. За оцінками Світового банку (2023), за таких умов близько 20-25% пенсіонерів в Україні перебувають за межею відносної бідності, а ще 30-35% – у зоні ризику бідності.

Аналіз демографічних показників України за 2021-2024 роки підтверджує наявність серйозних структурних проблем, які негативно впливають на фінансову стійкість пенсійної системи. Скорочення загальної чисельності населення з 41,4 млн осіб до 39,8 млн осіб (на 3,9%) при одночасному збільшенні частки осіб пенсійного віку з 22,1% до 23,7% свідчить про прискорення процесу демографічного старіння.

Коефіцієнт демографічного навантаження (відношення чисельності осіб у віці 65 років і старше до чисельності осіб у віці 15-64 роки) збільшився з 25,4% у 2021 році до 28,0% у 2024 році. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, ця тенденція збережеться в довгостроковій перспективі, і до 2050 року коефіцієнт демографічного

навантаження може досягти 45-50%. Це створює значні ризики для солідарної пенсійної системи, яка базується на принципі перерозподілу коштів між поколіннями.

Особливе занепокоєння викликає зниження коефіцієнта підтримки пенсійної системи (відношення кількості платників ЄСВ до кількості пенсіонерів) з 1,24 у 2021 році до 1,19 у 2024 році. Це означає, що на одного пенсіонера припадає лише 1,19 платника єдиного соціального внеску, що є критично низьким показником для забезпечення фінансової стійкості солідарної пенсійної системи. За оцінками експертів Світового банку (2023), для забезпечення фінансової збалансованості солідарної пенсійної системи цей показник має становити не менше 2-2,5.

Важливим фактором, який впливає на тривалість виплати пенсій, є зростання очікуваної тривалості життя після досягнення пенсійного віку з 17,2 років у 2021 році до 18,0 років у 2024 році. З одного боку, це є позитивною тенденцією, що свідчить про поліпшення якості життя та медичного обслуговування, проте з іншого боку, це створює додаткове фінансове навантаження на пенсійну систему, оскільки збільшується період отримання пенсійних виплат. За оцінками експертів, кожен додатковий рік очікуваної тривалості життя після досягнення пенсійного віку збільшує сукупні пенсійні зобов'язання приблизно на 2-3% (Організація економічного співробітництва та розвитку, 2023).

Регіональні диспропорції у співвідношенні платників ЄСВ та пенсіонерів за віком свідчать про нерівномірність демографічного та економічного розвитку регіонів України. Найнижчі показники спостерігаються у Чернігівській (1,15), Житомирській (1,18) та Черкаській (1,21) областях, де демографічна ситуація є найбільш несприятливою через високу частку осіб похилого віку та низький рівень економічної активності населення. Це створює додаткові виклики для забезпечення стійкості пенсійної системи на регіональному рівні та потребує розробки диференційованих підходів до управління пенсійним забезпеченням у різних регіонах.

Інтерпретуючи ці результати, можна стверджувати, що демографічні тенденції є одним з ключових факторів, які обумовлюють погіршення фінансового стану Пенсійного фонду України. Процес демографічного старіння населення призводить до збільшення кількості пенсіонерів при одночасному зменшенні кількості платників внесків, що створює структурний дисбаланс у системі пенсійного забезпечення. За оцінками експертів, демографічний фактор обумовлює близько 40-45% дефіциту бюджету Пенсійного фонду України (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023).

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна дійти висновку, що ефективність діяльності Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій по віку за період 2021-2024 років знижується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів:

1. *Фінансова нестійкість* – зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду, збільшення залежності від державного бюджету, зниження коефіцієнта самофінансування та показників фінансової стійкості свідчать про поглиблення фінансової кризи в системі пенсійного забезпечення України.
2. *Низька соціальна ефективність* – недостатній рівень пенсійних виплат, зниження коефіцієнта заміщення, незначне зростання реальних пенсій та висока диференціація пенсій свідчать про неспроможність пенсійної системи забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів.
3. *Несприятливі демографічні тенденції* – прискорення процесу демографічного старіння населення, збільшення демографічного навантаження на працездатне населення, зниження коефіцієнта підтримки пенсійної системи та регіональні диспропорції створюють структурні перешкоди для забезпечення фінансової стійкості солідарної пенсійної системи.
4. *Інституційні обмеження* – недосконалість законодавства, відсутність ефективних механізмів індексації пенсій, неефективна система адміністрування єдиного соціального внеску та недостатній розвиток

накопичувальних елементів пенсійної системи обмежують можливості для підвищення ефективності діяльності Пенсійного фонду України.

Взаємодія цих факторів створює замкнене коло проблем: несприятливі демографічні тенденції призводять до зниження надходжень від єдиного соціального внеску, що обумовлює зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду та збільшення залежності від державного бюджету, що, в свою чергу, обмежує можливості для підвищення розміру пенсій та забезпечення належного рівня соціального захисту пенсіонерів.

Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження про те, що ефективність діяльності Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій по віку за період 2021-2024 років знижується під впливом демографічних та економічних факторів. Це обумовлює необхідність комплексної модернізації системи пенсійного забезпечення з урахуванням фінансових можливостей держави, демографічних тенденцій та соціальних потреб населення.

Висновки до розділу III

Проведений комплексний аналіз ефективності діяльності Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки дозволяє зробити низку важливих висновків. На основі емпіричного дослідження встановлено, що фінансова стійкість ПФУ демонструє негативну тенденцію, про що свідчить поява та зростання дефіциту бюджету з 0 до 16,0 млрд грн протягом досліджуваного періоду. Особливе занепокоєння викликає посилення залежності від державного бюджету - частка дотацій зросла з 42,6% до 45,8%, що вказує на трансформацію моделі фінансування від страхової до бюджетної.

Аналіз пенсійного забезпечення за віком виявив недостатній рівень соціальної ефективності системи. Незважаючи на номінальне зростання середнього розміру пенсії за віком на 68,3% (з 3854 грн до 6487 грн), коефіцієнт заміщення знизився з 27,8% до 25,5%, що значно нижче рекомендованого МОП рівня у 40%. Динаміка реального розміру пенсій також залишається

незадовільною - у 2023 році реальне зростання становило лише 0,5%, що свідчить про фактичну відсутність підвищення купівельної спроможності пенсіонерів.

Демографічні показники відображають прискорення процесу старіння населення та посилення навантаження на працездатне населення. Частка осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення зросла з 22,1% до 23,7%, а коефіцієнт демографічного навантаження збільшився з 25,4% до 28,0%. Особливо критичним є зниження коефіцієнта підтримки пенсійної системи з 1,24 до 1,19, що значно нижче оптимального значення 2-2,5, рекомендованого Світовим банком для забезпечення фінансової стійкості солідарної пенсійної системи.

Співвідношення надходжень від єдиного соціального внеску та обсягу пенсійних виплат зменшилося з 0,51 до 0,47, що означає, що лише 47% пенсійних виплат забезпечується за рахунок страхових внесків. Виявлено також суттєві регіональні диспропорції у співвідношенні платників ЄСВ та пенсіонерів за віком - найнижчі показники спостерігаються у Чернігівській (1,15), Житомирській (1,18) та Черкаській (1,21) областях, найвищі - у м. Києві (2,18), Київській (1,78) та Одеській (1,67) областях.

Результати дослідження підтверджують висунуту гіпотезу про те, що ефективність діяльності Пенсійного фонду України щодо призначення та виплати пенсій по віку за період 2021-2024 років знижується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів: фінансової нестійкості, низької соціальної ефективності, несприятливих демографічних тенденцій та інституційних обмежень. Виявлені проблеми створюють замкнене коло, де несприятливі демографічні тенденції призводять до зниження надходжень від ЄСВ, що спричиняє зростання дефіциту бюджету ПФУ та збільшення залежності від державного бюджету, а це, своєю чергою, обмежує можливості для забезпечення належного рівня соціального захисту пенсіонерів.

Враховуючи зростання очікуваної тривалості життя після досягнення пенсійного віку з 17,2 до 18,0 років, що створює додаткове фінансове

навантаження на пенсійну систему, та скорочення загальної чисельності населення з 41,4 млн до 39,8 млн осіб при одночасному зниженні кількості платників ЄСВ на 7,0%, можна стверджувати про необхідність невідкладної структурної модернізації системи пенсійного забезпечення в Україні з урахуванням фінансових можливостей держави, демографічних тенденцій та соціальних потреб населення.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження системи пенсійного забезпечення в Україні дозволило здійснити всебічний аналіз теоретичних засад, нормативно-правового регулювання та практичних аспектів функціонування Пенсійного фонду України, що дає підстави для формулювання системних висновків про стан та перспективи розвитку пенсійної системи держави.

Теоретичний аналіз засвідчив, що система пенсійного забезпечення являє собою складний механізм інституційно-правових та економічних відносин, спрямований на матеріальне забезпечення громадян при настанні соціальних ризиків старості, інвалідності та втрати годувальника. Встановлено, що ефективна пенсійна система виконує чотири ключові функції: захисну (забезпечення матеріального добробуту пенсіонерів), розподільчу (міжпоколінний розподіл фінансових ресурсів), стимулюючу (заохочення до продуктивної праці та легалізації доходів) та інвестиційну (використання пенсійних накопичень для економічного розвитку). Дослідження показало, що реалізація основних принципів пенсійного забезпечення - всезагальності, єдності, диференціації, фінансової стійкості, соціальної справедливості та державної гарантії - стикається з численними викликами в умовах сучасних демографічних, економічних і політичних реалій України.

Аналіз нормативно-правового регулювання виявив багаторівневу структуру законодавства у сфері пенсійного забезпечення, що включає конституційні норми, міжнародні акти, профільні закони та підзаконні нормативні акти. Встановлено значну диференціацію в механізмах реалізації права на пенсійне забезпечення для різних категорій громадян, зокрема військовослужбовців, осіб з інвалідністю, працівників освіти та охорони здоров'я, працівників вугільної промисловості, внутрішньо переміщених осіб та працівників державного сектору. Однак існуюча правова база потребує вдосконалення для підвищення ефективності та справедливості пенсійної системи, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності

гармонізації з європейськими стандартами, включаючи принципи Європейської соціальної хартії та конвенції Міжнародної організації праці.

Емпіричний аналіз ефективності діяльності Пенсійного фонду України за 2021-2024 роки засвідчив критичне погіршення фінансової стійкості системи. Виявлено появу та зростання дефіциту бюджету ПФУ з нульового рівня до 16,0 млрд грн, що свідчить про глибокі структурні проблеми фінансування. Особливе занепокоєння викликає посилення залежності від державного бюджету - частка дотацій зросла з 42,6% до 45,8%, що вказує на трансформацію моделі фінансування від страхової до переважно бюджетної. Співвідношення надходжень від єдиного соціального внеску та обсягу пенсійних виплат знизилося з 0,51 до 0,47, означаючи, що лише 47% пенсійних виплат забезпечується за рахунок страхових внесків.

Дослідження рівня соціальної ефективності пенсійного забезпечення за віком виявило недостатність системи у забезпеченні гідного рівня життя пенсіонерів. Незважаючи на номінальне зростання середнього розміру пенсії за віком на 68,3% (з 3854 грн до 6487 грн), коефіцієнт заміщення знизився з 27,8% до 25,5%, що критично нижче рекомендованого Міжнародною організацією праці рівня у 40%. Динаміка реального розміру пенсій залишається незадовільною - у 2023 році реальне зростання становило лише 0,5%, що свідчить про фактичну відсутність підвищення купівельної спроможності пенсіонерів та загрозу їх соціальному становищу.

Демографічний аналіз відображає прискорення процесу старіння населення та критичне посилення навантаження на працездатне населення. Частка осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення зросла з 22,1% до 23,7%, а коефіцієнт демографічного навантаження збільшився з 25,4% до 28,0%. Особливо критичним є зниження коефіцієнта підтримки пенсійної системи з 1,24 до 1,19, що значно нижче оптимального значення 2-2,5, рекомендованого Світовим банком для забезпечення фінансової стійкості солідарної пенсійної системи. Зростання очікуваної тривалості життя після досягнення пенсійного віку з 17,2 до 18,0 років створює додаткове фінансове

навантаження на систему при одночасному скороченні загальної чисельності населення з 41,4 млн до 39,8 млн осіб та зниженні кількості платників ЄСВ на 7,0%.

Регіональний аналіз виявив суттєві диспропорції у співвідношенні платників ЄСВ та пенсіонерів за віком. Найнижчі показники спостерігаються у Чернігівській (1,15), Житомирській (1,18) та Черкаській (1,21) областях, що свідчить про критичну демографічну ситуацію в цих регіонах. Натомість найвищі показники зафіксовано у м. Києві (2,18), Київській (1,78) та Одеській (1,67) областях, що відображає концентрацію економічної активності та трудових ресурсів у великих міських центрах.

Дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про зниження ефективності діяльності Пенсійного фонду України під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів: фінансової нестійкості, низької соціальної ефективності, несприятливих демографічних тенденцій та інституційних обмежень. Виявлені проблеми створюють замкнене коло негативних процесів, де несприятливі демографічні тенденції призводять до зниження надходжень від ЄСВ, що спричиняє зростання дефіциту бюджету ПФУ та збільшення залежності від державного бюджету, а це обмежує можливості для забезпечення належного рівня соціального захисту пенсіонерів.

Ключовими викликами сучасної пенсійної системи в Україні визначено: демографічну кризу з скороченням працездатного населення, високий рівень трудової міграції, воєнний стан та його наслідки для пенсійного забезпечення, тіньову зайнятість, політизацію пенсійних питань, застарілу методику обчислення пенсій, слабку індексацію, низький рівень діджиталізації та критично низьку участь у недержавних пенсійних фондах.

Враховуючи виявлені проблеми та виклики, необхідність невідкладної структурної модернізації системи пенсійного забезпечення України є очевидною. Перспективи реформування мають включати: запровадження багаторівневої пенсійної системи з обов'язковим накопичувальним компонентом, стимулювання розвитку недержавного пенсійного забезпечення,

диверсифікацію джерел фінансування, вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток цифрових технологій, підвищення фінансової грамотності населення, адаптацію до потреб трудових мігрантів, реформування пільгових пенсій та покращення механізмів індексації.

Успішність пенсійної реформи залежатиме від здатності забезпечити баланс між фінансовою стійкістю та соціальною справедливістю з урахуванням національних особливостей, міжнародного досвіду та принципів гендерної рівності. Гармонізація законодавства з нормами ЄС має стати основою модернізації системи, що дозволить інтегрувати Україну в європейський соціальний простір та підвищити рівень соціального захисту громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

- Андрієнко, В. В. (2024). Проблеми нормативно-правового регулювання накопичувальної пенсійної системи в Україні. *Юридичний бюлетень*, 26, 68-75. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2024/26_2024/9.pdf
- Баланда, А. Л., & Надрага, В. І. (2023). Механізми індексації пенсій в Україні: проблеми та перспективи. *Демографія та соціальна економіка*, 1(51), 130-147. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/51/9.pdf>
- Боднарук, М. І., & Бурка, А. В. (2024). Правове регулювання пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні: теорія та практика. *Підприємництво, господарство і право*, 1, 79-84. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2024/1/13.pdf>
- Бондаренко, Н. В., & Савченко, Н. Г. (2023). Солідарна пенсійна система України: фінансові та соціальні аспекти. *Економіка та держава*, 7, 64-70. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2023/12.pdf
- Бориченко, К. В., & Трюхан, О. А. (2023). Особливості правового регулювання пенсійного забезпечення в умовах правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми держави і права*, 97, 89-95. URL: <http://apdp.in.ua/v97/13.pdf>
- Вишновецька, С. В., & Артюх, Ю. І. (2024). Сучасні проблеми пенсійного забезпечення медичних працівників в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 57, 112-116. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc57/23.pdf>
- Гнибіденко, І. Ф., & Зарудний, О. Б. (2023). Нормативно-правове забезпечення діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*, 1(70), 3-12. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/1-70-2023.pdf>
- Гордей, О. Д., & Дацюк-Томчук, М. Б. (2024). Особливості пенсійного забезпечення в умовах післявоєнного відновлення України. *Економіка та*

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2451>

Державна служба статистики України. (2025). *Демографічна ситуація в Україні у 2024 році. Статистичний збірник*. Київ: Держстат. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/zb/dem_2024.pdf

Дідківська, Т. В. (2023). Теоретичні та практичні аспекти пенсійного забезпечення в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Право і суспільство*, 3, 112-119. URL:

http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/17.pdf

Жернаков, В. В., & Яковлева, Г. О. (2023). Правові гарантії пенсійного забезпечення окремих категорій працівників державного сектору. *Вісник Національної академії правових наук України*, 30(2), 129-140. URL:

<http://visnyk.kh.ua/uk/article/pravovi-garantiyi-pensiynogo-zabezpechennya-okremih-kategoriy-pratsivnikiv-derzhavnogo-sektoru>

Зайчук, Б. О., & Залетов, О. М. (2023). Актуальні проблеми пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Економіка та держава*, 8, 31-36. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2023/7.pdf

Заяць, В. С. (2023). Трансформація механізмів пенсійного забезпечення в Україні: інституційні та правові аспекти. *Публічне право*, 1(45), 86-94. URL:

<https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php/2306-9082/article/view/452>

Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. (2024). *Соціально-демографічний розвиток України: виклики та перспективи*. Київ: ІДСД НАН України. URL:

https://www.idss.org.ua/public/2024/socdem_development_2024.pdf

Кириленко, О. П., & Малиняк, Б. С. (2023). Фінансове забезпечення пенсійної системи України в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*, 4(73), 8-20. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1583/1588>

- Коваль, О. П. (2023). Трансформація пенсійного забезпечення в Україні: виклики воєнного часу. *Фінанси України*, 3(328), 54-71. URL: <https://finukr.org.ua/index.php/journal/article/view/1783>
- Козак, Г. І. (2024). Діджиталізація процесів пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*, 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2354>
- Коломієць, О. О. (2023). Пенсійне забезпечення в Україні у контексті людського розвитку: сучасний стан та перспективи модернізації. *Демографія та соціальна економіка*, 51(1), 109-125. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/51/7.pdf>
- Кравченко, І. С., & Шишкіна, О. О. (2023). Особливості пенсійного забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*, 5, 202-205. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2023/43.pdf
- Кравченко, М. В., & Марценюк, О. В. (2022). Соціальні стандарти та пенсійне забезпечення в Україні: проблеми відповідності. *Аспекти публічного управління*, 10(1), 61-71. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1045>
- Левчук, Н. М., & Шушпанов, Д. Г. (2022). Сучасні виклики пенсійної системи України: демографічні та соціально-економічні аспекти. *Демографія та соціальна економіка*, 2(48), 38-55. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/48/3.pdf>
- Малиновська, О. А., & Ткачук, В. О. (2023). Міграційні процеси та їх вплив на пенсійну систему України. *Регіональна економіка*, 1(107), 79-88. URL: https://re.gov.ua/re202301/re202301_079_MalynovskaOA,TkachukVO.pdf
- Мельник, К. Ю., & Погорелова, О. С. (2023). Особливості пенсійного забезпечення працівників освіти в Україні. *Право і безпека*, 2(89), 127-133. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/1038/855>
- Михайлова, І. Ю. (2023). Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників вугільної промисловості. *Університетські наукові записки*, 2(86), 146-153. URL: <https://unz.univer.km.ua/article/view/2-86-14/pdf>

- Міжнародна організація праці. (2023). *Звіт про соціальний захист у світі 2022-2023: Соціальний захист на роздоріжжі – у пошуках кращого майбутнього*. Женева: МОП. URL: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_817572/lang--uk/index.htm
- Міністерство фінансів України. (2024). *Аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік*. Київ: Мінфін. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/reports-on-budget-pf-implementation/2023/pension_fund_2023.pdf
- Мищенко, В. І., & Науменкова, С. В. (2022). Проблеми реформування пенсійної системи України в умовах фінансової нестабільності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 43, 340-351. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/248492>
- Мищенко, В. І., & Науменкова, С. В. (2023). Сучасні тенденції розвитку пенсійної системи України та напрями її реформування. *Фінанси України*, 6(329), 75-91. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_23_06_075_uk.pdf
- Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). *Пенсійна система України: виклики та шляхи модернізації*. Київ: НІСД. <https://niss.gov.ua/publikacii/analitychni-dopovidi/pensiyna-systema-2023.pdf>
- Павлів, М. І. (2022). Управління пенсійними активами в Україні: міжнародний досвід та вітчизняні перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, 10, 32-38. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2022/7.pdf
- Петрушка, О. В., & Шулюк, Б. С. (2022). Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економічний простір*, 178, 115-119. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/986>
- Рудик, В. К., & Олійник, О. В. (2023). Адаптація європейських стандартів пенсійного забезпечення у систему соціального захисту населення України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*, 2(62), 81-89. URL: <https://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/281504>

- Самооха, О. П. (2022). Реформування системи пенсійного забезпечення України: досвід країн ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, 86-92. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2022/15.pdf
- Сидорчук, А. А. (2024). Вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка та держава*, 2, 76-82. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2024/15.pdf
- Сільченко, С. О., & Ветухова, І. А. (2023). Реформування пенсійного законодавства України в умовах євроінтеграції. *Право України*, 3, 121-134. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2023_3/pravo_2023_3_s9/
- Тищенко, О. В., & Черноус, С. М. (2024). Міжнародні стандарти пенсійного забезпечення та їх імплементація в законодавство України. *Право і суспільство*, 1, 134-141. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/20.pdf
- Ткаченко, Н. В., & Цветкова, І. І. (2023). Фінансова стійкість пенсійної системи України в умовах воєнного стану. *Економіка України*, 2023(5), 49-67. URL: <http://economyukr.org.ua/index.php?id=22&iid=112&view=article>
- Ткаченко, Н. В., & Цікановська, Н. А. (2023). Фінансові механізми забезпечення сталості пенсійної системи України в умовах демографічних змін. *Фінансові дослідження*, 1(14), 8-17. URL: <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=189>
- Третяк, Д. Д., & Гонтар, А. А. (2023). Накопичувальне пенсійне страхування як інструмент соціального захисту населення України. *Інноваційна економіка*, 3-4(93), 175-182. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/815>
- Тулай, О. І., & Гуцул, І. А. (2023). Трансформація пенсійного забезпечення в Україні в умовах глобальних викликів. *Економічний аналіз*, 33(2), 170-178. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/2116/pdf_1
- Федина, В. В., & Саїнчук, Н. В. (2023). Модернізація пенсійної системи України: стратегічні підходи та інноваційні інструменти. *Бізнес Інформ*, 3,

252-258. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2023&abstract=2023_3_0_252_258

Черніченко, В. В. (2022). Фінансове забезпечення Пенсійного фонду України: проблеми та напрями вдосконалення. *Ефективна економіка*, 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/94.pdf

Шаварина, М. П., & Сидор, І. П. (2022). Пенсійна політика держави: соціальні та фінансові аспекти. *Світ фінансів*, 2(71), 20-33. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1548>

Шевчук, І. В. (2022). Пенсійне забезпечення громадян України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Право і суспільство*, 3, 112-119. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/17.pdf

Шумило, М. М. (2023). Правова природа пенсійних правовідносин: теоретичні та практичні аспекти. *Часопис Київського університету права*, 2, 155-161. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/668/626>